

ערבות הדדית
המדריך לעולם החדש

ערבות הדדית

המדריך לעולם החדש

Mutual Guarantee
A Guide to the New World

הספר נכתב על ידי צוות פיתוח התוכן של תנועת "הערבות"

עורכים: אורן לוי, גלעד שדמון, רחל לייטמן,
ארו הררי, ערן שיוביץ
עריכה לשונית: שרון ברזילי
ניהול: מיכאל ברושטיין
עימוד: רמי יניב
עיצוב: רוני פרי

נדפס בישראל, תשע"ב
© 2011 כל הזכויות שמורות ל: תנועת הערבות - לאיחוד העם (ע"ר)
ת.ד. 3227 פ"ת, 49513

מסת"ב: 978-965-551-008-9 I.S.B.N:
דאנאקוד: 760-43

www.arvut.org

תוכן העניינים

5.....	פתח דבר.....
7.....	מבנה הספר.....
9.....	חלק א - מהפכת הלב.....
11.....	עולם חדש.....
21.....	שורשי הערבות.....
31.....	אנחנו והטבע.....
43.....	הדרך המעשית.....
61.....	צדק חברתי.....
69.....	חלק ב - בונים חברה חדשה.....
71.....	משבר והזדמנות.....
75.....	התפתחות טבעית.....
79.....	סולידריות חברתית.....
83.....	נספחים - פרסומים קודמים.....
115.....	תוכן עניינים מפורט.....
117.....	הערות.....
123.....	אודות תנועת "הערבות".....

פתח דבר

מחזירים את התקווה

המחאה החברתית שהחלה בקיץ 2011 הצליחה להציף אל מרכז השיח הציבורי שאלות ששכנו במשך זמן רב בתודעה הקולקטיבית הישראלית:

למה כל כך יקר לחיות פה? מה קורה למערכת החינוך שלנו, ואילו ילדים גדלים לנו כאן? איך איבדנו את הסולידריות החברתית שפעם הייתה סימן ההיכר שלנו? ומעל הכול – לאן נעלמה התקווה?

בסקרים שפורסמו לאחרונה, הדרישה לצדק חברתי עוררה הזדהות בקרב 90% מהעם. צדק חברתי הוא צורך שמפעם בתוכנו. ולא רק מפני שהוא יקל עלינו את החיים, אלא מפני שהדרישה לצדק טבועה בנו. עמוק בפנים כולנו מייחלים לחברה אחרת, המבוססת על עקרונות של ערבות הדדית.

אבל איך אפשר להגיע לערבות הזו? איך מספקים לכל אדם תחושת ביטחון וידיעה שאם הוא ייפול מחר, יהיה מי שידאג לו? הניסיון להתעמק בשאלות המורכבות האלה ולחפש להן תשובות הביא לכתיבת ספר זה. למרות כל הבעיות, אנו סבורים שיש דרך לשנות. ובדיוק משום כך, אתם מחזיקים בידיים ספר אופטימי.

התקופה הקרובה מהווה הזדמנות היסטורית ממש להחזיר את התקווה הביתה, אל הלב.

הספר הזה מנסה להתוות את הדרך לשם.

צוות המחברים

מבנה הספר

חלקו הראשון של הספר מציג את רעיון הערבות מזוויות שונות:

- פרק 1 דן בעולם החדש שאליו נכנסנו,
- פרק 2 לוקח אותנו לטיול היסטורי אל שורשי הערבות, עם השלכות אקטואליות,
- פרק 3 מכניס לתמונה את הטבע הסובב אותנו,
- פרק 4 מסביר את הדרך המעשית למימוש עקרונות הערבות בחברה,
- ופרק 5 מציג גישה חדשה למושג "צדק חברתי".

חלקו השני של הספר, "בונים חברה חדשה", מעלה נקודות למחשבה המחודדות את הדברים שנאמרו בחלק הראשון.

בנספחים לספר מובאים פרסומים נבחרים קודמים בתחומי החברה, הכלכלה והחינוך.

חלק א

מהפכת הלב

פרק 1

עולם חדש

.....
"בעידן הגלובלי - כולנו נמצאים בסירה אחת".

פול קרוגמן, זוכה פרס נובל לכלכלה לשנת 2008

.....

המחאה החברתית הפכה את ישראל למקום קצת סוער. אחרי הכול, מאות אלפי אנשים שיוצאים לרחובות הם לא מחוזה שרואים בכל יום. אבל לא רק בישראל סערו הרוחות. "סופת הצדק החברתי" אינה מבחינה בין גבולות ובין לאומים ומתפשטת בהדרגה בכל העולם. איטליה, יוון, ספרד, בריטניה, תוניס, מצרים, לוב, סוריה, צ'ילה, ארה"ב... מיום ליום הרשימה מתעדכנת.

בכל מקום חדש שאותו פוקדת "הסופה", התסריט די חוזר על עצמו: יש בעיות חמורות שהשלטונות מתקשים לפתור, ופתאום, כאילו משום מקום, מתחילות לצוף ולעלות יוזמות מלמטה, מקרב העם. מתעורר באנשים דחף להתחיל לשנות דברים. לפעמים ההמונים אפילו אינם מסוגלים להסביר מה בדיוק הם רוצים, אך דבר אחד ברור להם: כך זה לא יכול להימשך.

וכמעט לא לשמוע מוזיקה. התפריט שלהם יצומצם באופן דרמטי, והם כמעט לא יוכלו ליהנות משירותים, מרופא בית חולים ועד השגת תרופות".⁷ הגלובליזציה הבהירה לנו שבעולם הגלובלי כולנו קשורים זה לזה ותלויים זה בזה, כמו גלגלי שיניים במערכת אחת. אירוע המתרחש בקצה כלשהו של כדור הארץ יכול להפוך את הקערה כולה על פיה וליצור תופעות כמו "אפקט הדומינו".

קשרי המסחר בענף הרכב בין יפן לארה"ב הם דוגמה הממחישה עד כמה תלות הדדית היא שם המשחק בעולם הגלובלי. רעידת האדמה והצונאמי שהתרחשו ביפן במרץ 2011, פגעו בשרשרת הייצור והייבוא של חלפים ושל רכבים מיפן לארה"ב והשפיעו לרעה על תעשיית הרכב האמריקאית. המחירים עלו והכלכלה נפגעה. כמובן שהאסון ביפן עורר מיד גם היערכות מיוחדת מצד יבואני הרכב בישראל, מדינה שמחבבת מאוד רכבים יפניים.

גם במישור הפיננסי התפתחה תלות עמוקה, בין היתר בשל הלוואות (אגרות חוב) שמדינות נטלו ממדינות אחרות באמצעות שוק ההון. הדוגמה הבולטת לכך היא ההחזקה האדירה של סין באגרות חוב של ארה"ב. עקב זמני התגובה המהירים של בורסות ושל מערכות פיננסיות להתפתחויות כלכליות ומדיניות, הפך שוק ההון לסממן המובהק ביותר של העולם הגלובלי והמקושר שבו אנו חיים. התלות בין מדינות ובין משקיעים ניכרת בו באופן מוחשי.

תלות הדדית יכולה לגרום לעתים לחוסר אונים, כפי שהראה משבר תקרת החוב הלאומי של ארה"ב ביולי 2011. גובה החוב הלאומי של ארה"ב תפח לממדי ענק והגיע כמעט לשוויו של התוצר הלאומי הגולמי השנתי שלה (שווי סך המוצרים והשירותים). המשמעות היא שאפילו אם ארה"ב תפנה את כל התוצר השנתי שלה לפירעון החוב, היא עדיין לא תצליח לכסות אותו. אבל באותו זמן, העולם, שתלוי בצריכה האמריקאית, ממשיך לשדר לארה"ב: "אל תעצרו. תמשיכו לצרוך כאילו יש לכם כיסוי. תדפיסו עוד כסף...".

פרק 2

שורשי הערבות

במעמקי נשמתה של האומה, אי שם במרחקים,
קבור עמוק עמוק, מעבר לתודעה ומעבר לכל דמיון,
כוח יצירה מסתורי, שאי פעם בעתיד יתגלה ויפרוץ
החוצה בקול נורא, אדיר וחזק שיעורר התפעלותו
של העולם כולו ואפילו של היהודים עצמם".

הלל צייטלין, הוגה דעות וסופר¹¹

החיים במאה ה-21 מביאים אותנו להכיר בערבות כחבל ההצלה שלנו. בפרק זה נעשה הפוגה קלה מהעיסוק בחיים המודרניים ונצא למסע היסטורי בעקבות שורשי הערבות. המסע יאפשר לנו ללקט כמה תובנות חשובות שיסייעו לנו להתמודד עם האתגרים הניצבים בפנינו כיום. כפי שאנו עתידים לגלות, מבט מבעד ל"משקפי הערבות" על קיצור תולדות האנושות יגולל בפנינו תסריט מרתק, שבעיצומה של הסצנה המרכזית שלו אנו מצויים כיום.

שהתרחשה בקרב אחיו הבבלים. לאחר התבוננות מעמיקה, הבין אברהם שהם נמצאים בנקודת מעבר מיוחדת מאוד בהתפתחותו של המין האנושי.

עד אותה עת, מתוך ההתמזגות הפשוטה של האנשים עם הטבע, הם הרגישו כחלקים בלתי נפרדים משלם אחד. אך לפתע ההרגשה הזו נפסקה. מאותה נקודה ואילך הם כבר לא הרגישו מקושרים. פתאום יש "אתה" ויש "אני", ואנחנו כבר לא רוצים שום קשר בינינו.

אברהם הבין שהקרע החברתי המתרחב ביניהם, בניצוחו של האגו, עתיד להמיט עליהם חורבן. הוא ניסה להסביר להם שעליהם לדבוק בחיבור ביניהם ויהי מה, אחרת לא תהיה להם זכות קיום כחברה והם יתפזרו ברחבי כדור הארץ.

אולם התענוג החדש מהשליטה על הטבע ועל בני האדם האחרים הקשה מאוד על הבבלים לקלוט שהאגו הוא ששולט בהם - להפנים שיש "אני" ויש "אגו", ואלה שני דברים שונים.

האמת היא שקשה מאוד לראות את הדברים בראייה אובייקטיבית, להתבונן על עצמנו כשם שאנחנו רגילים להתבונן על אחרים. אברהם הצליח בכך. את הגישה הזו, שמאפשרת לאדם לצאת מעט מעצמו ולהתבונן על המתרחש עימו "ממבט על", הוא ניסה להסביר לבבלים.

כשאני רואה בזולת רע, לימד אברהם,¹⁵ עליי להשתדל לבצע פעולה הפוכה: לנסות להבין שהמומים שאני רואה בו הם השתקפות של מומים החבויים בתוכי. על זאת נאמר: "כל הפוסל, במומו פוסל".¹⁶

אלפי שנים מאוחר יותר, הסביר זאת הבעל שם טוב כך: "מי שרואה שום רע בחברו, העניין הוא כמו שמסתכל במראה, אם פניו מטונפים, רואה גם כן במראה כך, ואם פניו נקיים, אינו רואה במראה שום דופי. כמו שהוא, כך רואה. וזהו ואהבת לרעך כמוך".¹⁷

משחק החיים

ה"תחיל [אברהם] לחשוב ביום ובלילה... עד שהשיג
דרך האמת, והבין קו הצדק, מדעתו הנכונה".

הרמב"ם, "משנה תורה", ספר המדע, הלכות ע"ז, ט-י

אברהם לא הסתפק בניסיון להשכין שלום-בית בין הבבלים. היה לו חשוב שאחיו ואחיותיו יבינו שהתעוררות אותו אגו מופרז לא הייתה יד המקרה. האגו, ניסה אברהם להסביר, הוא כוח מיוחד שנועד לאפשר לבני אדם להתפתח בעצמם, דווקא באמצעות הטיפוס מעל חומות השנאה והפירוד שהתגלו ביניהם.

מדוע? כי כל מאמץ לשמור על אחדות, למרות הדחייה הפנימית הגוברת, מעלה אותם לדרגה של קשר פנימי ואמיתי יותר ביניהם. במילים אחרות, אם משתמשים בו נכון, האגו הופך מיסוד שמחריב את הקשר בין אנשים ליסוד שבונה את הקשר ביניהם ברמה גבוהה אף יותר.

נמחיש זאת באמצעות דוגמה מחיי היומיום. דמיינו לרגע שאתם משחקים במשחק מחשב. עברתם את השלב הראשון ועכשיו, בשלב השני, מצפים לכם קשיים גדולים יותר. המאמץ להתגבר עליהם יהפוך אתכם לשחקנים טובים יותר. שלב אחר שלב, אתם עתידים להתקדם לדרגה שבה תשלטו לחלוטין במשחק.

ממש כך, האגו שבתוכנו גדל כל הזמן כדי לאפשר לנו להתפתח.¹⁸ עם כל שלב שאנחנו עוברים, עם כל התגברות על דרגת אגו חדשה, כולנו הופכים לשחקנים טובים יותר - נעשים מחוברים ומאוחדים יותר. בשיא המשחק, עתידה האנושות להפוך למערכת אחת, למשפחה אחת שכל פרטיה קשורים זה לזה בקשרי אהבה.

“בעת שהאנושות תגיע למטרתה... על
ידי ביאתם לדרגה השלמה באהבת
זולתו, שאז יתלכדו כל גופות בני העולם
לגוף אחד ולב אחד – יתגלה כל האושר
המקווה לאנושות על שיא גובהו”.

הרב יהודה אשלג ("בעל הסולם"), מאמר "החירות"¹⁹

הניסיון לשמור על אחדות, למרות האגו המתגבר, הוא הוא משחק החיים. כך גילה אברהם. ופרט חשוב נוסף: במשחק הזה אי אפשר לנצח לבד. כל דרגת קושי נוספת במשחק נגד הטבע האגואיסטי שלנו דורשת מאיתנו לתמוך זה בזה עוד יותר. אסור לנו להיכנע לאגו שמתפרץ ומרחיק בינינו. אנחנו חייבים לעזור זה לזה להתעלות מעליו. זוהי המשמעות של ערבות הדדית. מעל כל המחלוקות והפערים שמתגלים בינינו, עלינו לפרוס "מטרייה" גדולה יותר ויותר של ערבות הדדית.

אך למרות כל ניסיונותיהם של אברהם ושל שרה אשתו²⁰ להסביר את הדברים – רוב האנשים לא הקשיבו. האגו שהתגבר בתוכם ניתק אותם זה מזה וסתם את לבם ואת מוחם. אבן ועוד אבן נערמו זו על גבי זו וקומה התווספה לקומה, כדי לדחוף אל על את מגדל האגו, מגדל בבל.

שכרון הכוח והשליטה שאחז בבבלים מתואר במדרש כך: "נבנה לנו מגדל גדול עולה עד לשמיים... ונקנה לנו שם גדול בארץ... בנו אותו גבוה... ואם נפל אדם ומת, לא היו שמים לבם עליו, ואם נפלה לבנה, היו יושבים ובוכים ואומרים מתי תעלה אחרת תחתייה. ועבר אברהם בן תרח, וראה אותם בונים את העיר ואת המגדל... ומאסו את דבריו... והיו רוצים לדבר איש בלשון רעהו ולא היו מכירים איש לשון רעהו. מה עשו, לקחו איש חרבו, ונלחמו אלו עם אלו למשחית. וחצי העולם שם נפל בחרב".²¹

פרק 3

אנחנו והטבע

האדם הוא חלק משלם שאותו אנו מכנים
יקום... אנו חווים את עצמנו, את המחשבות
והרגשות שלנו, כמשהו נפרד מכל היתר, אך
זהו סוג של אשליה אופטית של המודעות".

אלברט איינשטיין, במכתב משנת 1950⁴⁰

אי שם במעמקי היקום האדיר נמצאת הגלקסיה שלנו. בנקודה מסוימת
בגלקסיה זו נמצא כדור הארץ הקטן. על פניו חיים יצורים קטנים, בני
האדם, ומחפשים עתיד טוב יותר.

במקום להמשיך להתבלבל, להחליף משטר כזה במשטר אחר ולבזבז
זמן יקר, מוטב שנתעמק בחקר העולם הסובב אותנו. אם נעשה זאת, ייתכן
שנוכל להבין יותר את מגמת ההתפתחות הטבעית ולהתאים את עצמנו
אליה מבעוד מועד. הרי חכמה אדירה טמונה בטבע.

לשם כך, נתחיל בנקודת ההתחלה. לפני כ-13.7 מיליארד שנים, גורסת התיאוריה המדעית, התרחש המפץ הגדול. נקודת אנרגיה מיוחדת החלה לפתח את היקום שלנו, וההתפתחות הזו לא פסקה מעולם.

בתחילה התקיימו חלקיקים בודדים. אחר כך החלו חלקיקים אלה להתחבר לכדי אטומים, עד שהתייצבו. האטומים התחברו ויצרו מולקולות. מהחיבור בין מולקולות התפתחה יחידת החיים הבסיסית, התא הראשוני, שהביאה בהמשך ליצירת הצומח והחי. ההתפתחות נעשתה כתוצאה מהתארגנות החומר, בדרך של הצטופפות והתחברות, על ידי פעולות הדדיות. חיבור גדול יותר בין חומרים מורכבים ואף מנוגדים גרם ליצירת דרגות איכותיות יותר בטבע.

כל תהליך אבולוציוני כולל שלבים של אינדיבידואליזציה, קונפליקטים ותחרות, ובסופו של דבר הפרטים מתאגדים למערכת אחת הרמונית. תהליך התפתחות החיים על פני כדור הארץ מוכיח זאת. לפני מיליארדי שנים אכלסו את כדור הארץ בקטריות. הבקטריות התרבו והחלה תחרות על משאבי טבע, כמו מזון ושטחי מחיה. בעקבות התחרות נוצרה ישות חדשה המותאמת יותר לתנאי הסביבה, מושבת בקטריות, שהיא למעשה קהילה אחת של בקטריות המתפקדות כגוף אחד. על פי אותם שלבים התפתחו יצורים חד-תאיים ליצורים רב-תאיים עד שלבסוף נוצרו גופים חיים מורכבים של צמחים, של בעלי חיים ושל בני אדם. לכל פרט לכשעצמו יש אינטרס אישי. מהות האבולוציה היא בכך שפרטים בעלי אינטרס אישי מתחברים לגוף אחד ופועלים למען האינטרס הכולל שלו. כך מסבירה הביולוגית ד"ר אליזבת סאטוריס, שמתמחה בחקר מערכות הטבע והאבולוציה שלהן.

בהמשך ישיר לכך, התהליך שבו הפך העולם לכפר גלובלי קטן אינו מקרי, אלא שלב טבעי בהתפתחות הציוויליזציה לכיוון של הרמוניה כוללת. בסוף התהליך, טוענת סאטוריס, תיווצר מערכת אחת מאוונת שכל חלקיה קשורים זה לזה ביחסי הדדיות, באיזון ובשיתוף פעולה. המשבר שעוברת האנושות כיום הוא שלב הכרחי בדרך להתהוותה של משפחה אנושית

אחת, קהילה שתספק את האינטרסים של כלנו אם רק נתפקד כחלקים בריאים בתוכה.⁴¹

השלמה והדדיות

.....
"האחדות וההשלמה יוצרות את המציאות".

ורנר הייזנברג, פיזיקאי, מנסח עקרון "אי הוודאות"⁴²

.....

התבוננות מעמיקה בטבע חושפת את סוד החיבור הנפלא שמקיים את הטבע - כל פרט משלים פרט אחר ומשמש אותו. שרשרת מזון ממחישה זאת היטב: מצמחים ניזונים בעלי חיים צמחוניים, מבעלי חיים צמחוניים ניזונים טורפים ומהם ניזונים טורפי על. כך לדוגמה, צמחים מהווים מזון לחרקים, חרקים מהווים מזון למכרסמים ואלה מהווים מזון לעופות דורסים. רשת קשר כזו, הכוללת מספר שרשראות מזון הקשורות ביניהן, נקראת מארג מזון. מארגי מזון שונים קשורים גם הם זה לזה ויוצרים רשת קשרים אדירה, שבה כל פרט משפיע על פרטים אחרים במארג המזון, באופן ישיר או עקיף.

חקירת הטבע מראה, כי העובדה שכל פרט ממלא את תפקידו מאפשרת למערכות האקולוגיות לשמור על האיזון בין הפרטים השונים ובמערכת כולה. לדוגמה, להקת לביאות שיוצאת לצוד תטרוף רק פרט אחד או שניים מתוך קבוצה גדולה של זברות, כך שהטרף יספיק ללהקה כולה הכוללת את האריות, את הגורים ואת הלביאות עצמן. לרוב, לאחר שכל הפרטים בלהקה ניזונו מהטרף, הלהקה תעזוב את המקום ותשאיר את השאריות לצבועים, לנשרים ולאוכלי נבלות אחרים. בכך נשמר האיזון, ומספר הפרטים במדרגת הנטרפים אינו מידלדל.

עקרון הערבות הפועל בטבע מומחש היטב באופן שבו נעה להקת דגים. מסתבר שהמיקום האופטימלי של הדגים החזקים והחלשים מאפשר לכל הלהקה לפתח מהירות גבוהה. כשהלהקה מתקדמת מהר, הדגים החלשים מתמקמים בזנב הקבוצה והדגים החזקים - בראש הקבוצה. כתוצאה מכך, החלשים מבזבזים פחות כוחות ויכולים לעמוד בקצב של יתר הקבוצה. אופטימליות כזו מאפשרת לכל להקת הדגים לנוע בקצב מהיר יותר.⁴³

בטבע קיימים גם מנגנונים שמונעים "רמאות". מחקר מעניין שנערך בעולם הצומח הראה כי חילופי חומרים מזינים בין צמחים לפטריות, שמועילים לשני הצדדים, נפסקים כאשר אחד מהצדדים מתחיל כביכול "לרמות" את האחר.

החוקרים מצאו כי הצמחים מגדילים את כמות החומרים המזינים שהם מזרימים לפטריות, או מקטינים אותה, בהתאם לכמות היסודות הכימיים שהפטרייה מספקת להם. בדרך זו נוצרת בין הצמחים לפטריות מערכת סגורה של קשרים הדדיים, שאינה מאפשרת לאחד מהם לשלוט באופן בלעדי על חילופי החומרים ביניהם. כך מתבררת ה"רמאות" כבלתי יעילה.⁴⁴

אוצרות הטבע ואיכות הסביבה

אם כן, הטבע כולו מורכב מקשרים הדדיים שיוצרים איזון, תיאום והרמוניה. אז למה בכל זאת יוצא הטבע מדי פעם מאיזון? אולי לא נעים לשמוע זאת, אבל יש לכך סיבה אחת ויחידה: אנחנו, בני האדם.

הדומם, הצומח והחי צורכים בצורה מאוזנת - לוקחים מהטבע רק את הנחוץ לקיומם ולא מעבר לכך, ומספקים לאחרים את מה שהם צריכים מהם. אנחנו, לעומת זאת, איננו נוהגים באופן דומה. אנשים נוטים לנצל זה את זה, ויותר מכך: כולנו גם יחד מנצלים את הטבע בצורה אכזרית, עד שכמעט רוקנו את כל אוצרותיו.

יוצרת תופעות של השוואת לחצים, היקוות מים במקומות נמוכים, פיזור של חום וקור ותופעות רבות נוספות. בעולם החי, המצב שאליו שואף כל גוף חי נקרא בשפה המדעית הומיאוסטזיס ("הומו" פירושו דומה ו"סטזיס" פירושו מצב).

ומה לגבינו? נטעה אם נחשוב שאיננו חלק מהטבע, שאנחנו מעל הטבע והשאיפה לאיזון אינה חלה עלינו. בספרו "מבוא לאקולוגיה: חיים בסביבתם", כותב על כך פרופ' דן כהן: "המושג אקולוגיה אין פירושו מים נקיים או אוויר נקי, אלא כלל התהליכים הפועלים בטבע. האדם מהווה, כמובן, חלק של המערכת האקולוגית".⁵²

ברמה האנושית, להיות באיזון פירושו לפתח את התודעה שלנו: מתודעה מקומית וצרה לתודעה גלובלית ורחבה. להתחיל להתחשב בזולת ובטבע ולא רק בעצמנו, לדאוג לשלום כולם ולא רק לשלומנו, כי כולנו חלקים של מערכת אחת גדולה.

צירי לידה

~~~~~  
"האתגר שניצב בפנינו היום, על רקע המשבר  
המערכתי, הוא ליצור ציוויליזציה שתלחם את  
האנרגיה של כל אחד מאיתנו, ואפילו את השנאה  
ההדדית שלנו, לכדי יצירה כללית משותפת".

פרופ' מיכאל דליאגין, יו"ר המכון לחקר בעיות הגלובליזציה  
~~~~~

כפי שראינו, בהיסטוריה האנושית כבר שרר מצב של איזון בעבר. אברהם הוביל את עם ישראל לאיזון, אך יצאנו מהמצב הזה כדי שבבוא

דווקא באותו שטח התרבות הקשור ב'תיקונו של עולם', בתיקון הסדר הסוציאלי, הננו אנו ה'מומחה' הראשי באותו מקצוע קדוש... הנטייה היהודית לתיקונים סוציאליים יכולה בהכרח למצוא את ביטויה רק בהפצת רעיונותינו בין עמים אחרים... הדוגמה, היא הדרך היחידה והתכליתית גם יחד, להורות לעולם אמת חדשה".

זאב ז'בוטינסקי, מנהיג ציוני⁵⁶

עלינו לבנות מודל לחברה אנושית מתוקנת, ולסחוף אחרינו את העולם כולו לחיבור ולאזון כולל עם הטבע. ומכיוון שאיננו עושים זאת, השאיפה לאזון שמניעה כל תהליך בטבע, גורמת לאנושות לחוש בצורה תת-הכרתית, מבפנים, שישראל אשמה בכל הצרות שבעולם. זוהי הסיבה ללחצים הגדולים והמיוחדים שמופעלים עלינו מצד העולם.⁵⁷ מצבנו דומה לאדם העומד ראשון בתור ומסרב להתקדם, כשמאחוריו ממתנים שבעה מיליארד איש. כאשר סבלנותם פוקעת, הם מתחילים לדחוף אותו מאחור.

"כשיתרומם ישראל על פי סגולתו האמיתית הפנימית... ליתן לכל העולם כולו צורה חדשה ומתוקנת, אז לא ישראל בלבד יתרומם כי אם כל העולם כולו... אז תחל תקופה חדשה שאין בה שום תערובות של זוהמת הרע, הרשעה וההתקוממות לא תפעול עליה מאומה, הכעס והעצב לא יוכל לשלוט בקרבה, ודאגה על שיווי המשקל של העולם לא יוכל לעלות על לב. אז יבטל כוח הזרוע מעיקרו, והחרב תאבד את עיקר חשיבותה ותהפך לגנאי גמור".

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, "עין איה"⁵⁸

לא פשוט לתפוס את הנקודה הזו, אבל הביטחון והשגשוג שלנו ושלה העולם כולו תלויים אך ורק בערבות בינינו.

פרק 4

הדרך המעשית

הפרויקט הגדול של המאה ה-21 - ההבנה
כיצד האנושות כמכלול גדולה יותר מסכום
חלקיה - רק מתחיל. כמו ילד שרק
מתחיל לגלות את החיים, הסופר-אורגניזם
האנושי מתחיל להיות מודע לעצמו".

פרופ' ניקולס כריסטאקיס ופרופ' ג'יימס פאולר, מחברי רב המכר "מחברים"⁶¹

בפרקים הקודמים תיארנו את הקשר שמחבר היום את העולם כולו ברשת אחת, והבנו שהוא פועל יוצא של ההיסטוריה ושל התפתחות הטבע. קשר זה קובע שערבות הדדית היא נוסחת הקיום בעולם החדש.

השאלה היא, איך עושים זאת? כיצד עוברים בפועל מהמצב הנוכחי שבו כל אדם דואג לעצמו למצב שבו כולם דואגים לכולם? בעזרת מה הופכים את לבנו שבאופן טבעי מכוון פנימה, כך שיפנה החוצה, אל האחרים? באיזה

אופן משדרגים את תפיסת העולם שלנו מ"אני" ל"אנחנו"? ולא רק לכמה רגעים, אלא באופן בלתי פוסק.

התשובה טמונה בשינוי סולם הערכים החברתי.

אם נעמיק לחקור את התנהגותנו, נגלה כי לא אחת מסתתר מאחורי פעולותינו רצון לזכות בהערכה מהסובבים אותנו. הערכת החברה מרוממת אותנו, וחוסר הערכה או גנאי גורמים לנו לצער או לבושה. לכן אנו נוטים לנהוג על פי הערכים שמציבה בפנינו החברה.

בהתאם לזאת, ברגע שנצליח לשנות את סולם הערכים של הסביבה שבה אנו מצויים, כך שערכים כמו ערבות ודאגה הדדית יוצבו בראש הסולם; ברגע שהחברה תתחיל להקרין אלינו את הערכים האלה - לכל אחד מאיתנו יהיה קל יותר לשנות את יחסו לזולת.

כאשר החברה תעריך אדם לפי מסירותו לחברה, אנשים ישאפו לחשוב לטובת החברה ולפעול למענה. למשל, אם הפרסים ואותות הכבוד הניתנים היום עבור הצטיינות כזו או אחרת של הפרט יוענקו דווקא לאלה שדואגים לטובת החברה, יותר ויותר אנשים ירצו לנהוג כך.

שינוי השיח הציבורי

התקופה האחרונה סיפקה לנו הוכחה חד-משמעית לכוחה של דעת הקהל. הסיקור התקשורתי הנרחב של המחאה החברתית העלה לראש השיח הציבורי ערכים כמו ערבות הדדית ודאגה לרווחת הזולת. היו לכך השלכות רבות, מרמת הממשלה והחקיקה עד רמת החברה והפרט.

השינוי בשיח הציבורי לא פסח גם על המגזר העסקי, והביא מנהלים בכירים במשק לבצע שינויים ברוח הסולידריות החברתית. מנכ"ל אסם, גזי קפלן, החליט על הקפאת שכר הבכירים בחברה ועל העלאת רמת השכר של העובדים הזוטרים. רמי לוי, בעל השליטה ברשת "רמי לוי שיווק השקמה", החליט לחלק את הבונוס הרבעוני שלו בין מאות מעובדיו.

יש כאן בהחלט קריאת כיוון: שינוי השיח התקשורתי הביא לשינוי סולם הערכים החברתי, שהביא בתורו לשינוי התנהגותי מסוים. אבל זו רק ראשית הדרך. עדיין ניצבת בפנינו עבודה רבה בדרך לשינוי התפיסה שלנו מ"אני" ל"אנחנו" - להרגשה שאנחנו, כולנו, באמת בני משפחה. הדרך למצב הנעלה הזה מבוססת על שימוש מושכל בעיקרון של השפעת הסביבה על האדם.

כוחה של סביבה

עוצמת ההשפעה של החברה על הפרט היא עניין מדעי שהוכח במחקרים רבים. נביא כאן שניים מהם, כדי להתרשם מעט יותר מהפוטנציאל הרב הטמון בהופעתם של ערכים חדשים בחברה הסובבת אותנו ובהשפעתם עלינו.

אחד המחקרים הידועים ביותר בנושא היה ניסוי הקונפורמיות פורץ הדרך, שערך הפסיכולוג האמריקאי סולומון אָש בשנת 1951. במהלך הניסוי ישבו בחדר שבעה אנשים; אחד מהם היה הנבדק, והיתר היו משתפי פעולה עם החוקר. בפני כולם הוצגו בכל פעם שלושה קווים וקו רביעי נוסף. היה עליהם לומר, איזה מבין שלושת הקווים הראשונים זהה באורכו לקו הרביעי. התשובה הנכונה הייתה ברורה מיד. בתחילה, ענו כל שבעת הנשאלים תשובה נכונה, אך בהמשך, החלו משתפי הפעולה לענות תשובה שגויה מדי פעם, בתיאום ביניהם. הסתבר שהנבדק נטה לציית לדעת הקבוצה, כלומר לענות תשובה שגויה, כמו כולם.

השפעת הסביבה על האדם משנה בקלות גם את מה שטבוע בזיכרון שלנו, כפי שמוכיח מחקר חדש שנערך לאחרונה במכון ויצמן. המשתתפים בניסוי התבקשו להשיב מספר פעמים על קובץ שאלות, שבחן מה הם זוכרים מסרט שהוקרן בפניהם כמה ימים קודם לכן. בפעם הראשונה, כל משתתף ענה על פי זיכרונו. בפעם השנייה, הוצעו לכל משתתף גם התשובות של האחרים, אך ביניהן הושתלו בכוונה תשובות שגויות. ודאי

כל בחברה הסובבת אותנו. לפיכך, כאשר נבנה יחד סביבה שבה הערך של ערבות הדדית יהיה חשוב, ערך זה יהיה חשוב גם לכל אחד מאיתנו. איך עושים זאת בפועל?

טלוויזיה, אינטרנט ותקשורת בין-אישית

הדרך המהירה והמתבקשת ביותר להשיג את השינוי הערכי הדרוש טמונה בערוצים המרכזיים שמעצבים כיום את דפוסי המחשבה שלנו - אמצעי התקשורת ורשת האינטרנט.

כדי לחולל שינוי בהלך הרוח החברתי, עלינו לשאוף לשינוי בשיח התקשורתי. היום אנו צורכים תקשורת של פעם, תקשורת השוטפת אותנו בערכים נבובים וחלולים. אך אנו זקוקים לתקשורת אחרת, כזו שתמחיש לנו שגישה אגואיסטית אינה מביאה להצלחה אלא להפסד.

במציאות של היום, אין צורך בתכניות ריאליטי ובשעשועונים שמעצימים את האגואיזם. בידור מהנה אינו מוכרח להתבסס על גישה אגואיסטית; אפשר לפתח תכניות נהדרות המדגימות תלות הדדית, דאגה לאחרים וקשר בין אנשים שמביא להצלחה מסוג חדש. גם תכניות תחקיר יכולות לחשוף אנשים וארגונים הפועלים לטובת החברה. סרטים, הצגות, תכניות טלוויזיה, כל מה שקיים היום - הכול יכול לעבור לתדר חדש, והוא לא יפגע באיכות התכנים אלא רק ישפר אותה.

אבל בימינו לא צריך להיות ראש ממשלה או בעל ערוץ טלוויזיה כדי להביא לשינוי חברתי. להיפך. ניסיון התקופה האחרונה מראה שהשינוי האמיתי והנכון צומח דווקא "מלמטה", מתוך צורך אמיתי של אנשים. רשת האינטרנט, ובייחוד הרשתות החברתיות כדוגמת הפייסבוק, מאפשרות לכל אחד מאיתנו להיות כלי תקשורת עצמאי.

כתבו משהו, צלמו משהו, הביעו את עצמכם בדרך הייחודית לכם. דונו עם אנשים נוספים על מצב החברה ומצב העולם ועל הדרכים לבניית קשרים חדשים בינינו שיתבססו על ערכות הדדיות.

לצד ערוצי המדיה השונים קיים גם הערוץ הישן והטוב, ערוץ ה"מפה לאוזן". מסתבר שרעיונות מתפשטים בדרך המוצלחת ביותר דווקא כשאנחנו מדברים עליהם זה עם זה. בבית, בעבודה, ברשת או בכל מקום אחר. "אנחנו מקור הכוח, היחידות שמרכיבות את הרשת הגדולה, ובעיקר - הקשרים בינינו", אומרת ד"ר רננה פרס מהאוניברסיטה העברית בירושלים. "כיום כבר יודעים שכשמוצר חדש מגיע לשוק, הדיבורים עליו מפה לאוזן מניעים את החשיפה שלו פי עשרה מכל אמצעי פרסום אחר. לכל משווק ברור שזה כלי רב כוח, זאת האינטואיציה של החברות".⁶⁴

פרופ' ניקולס כריסטאקיס מאוניברסיטת הרווארד, שנבחר ב-2009 לאחד ממאה האנשים המשפיעים ביותר בעולם, מוסיף כך: "אנחנו נדבקים בתופעות חברתיות. אם נדע להבין אותן נכון, נוכל לשנות הרבה דברים בחברה שלנו, דרך ניצול נכון של קשרים אנושיים ורשתות חברתיות". עד כמה משפיעים הסובבים אותנו על חיינו? הידעתם למשל שאם חברכם התחיל לעשן, הסיכויים שאתם תתחילו לעשן עולים ב-61%; אדם שנגמל מעישון מעלה ב-67% את הסיכוי שכל אחד מחבריו המעשנים ייגמל; ואם אתם סובלים מהשמנת יתר, 57% מחבריכם עתידים להשמין בעקבותיכם.⁶⁵

אך הדברים אינם מסתכמים בעישון ובהשמנה. על בסיס מחקרו מסביר פרופ' כריסטאקיס שאם נשכיל להזרים לרשתות החברתיות שלנו ערכים חיוביים כמו סולידריות והתחשבות הדדית, הם יתפשטו ברשת מהר בהרבה מערכים שליליים. מכאן שהדרך לערבות ההדדית בחברה שלנו אינה כה מסובכת, כפי שעשוי להיראות ממבט ראשון.⁶⁶

הסברה, מודעות והבראה

נוסף על העלאת ערך הערבות "מלמטה", עלינו לחשוב גם על דרכים להחדירה אל תוך השיח החברתי "מלמעלה". אפשרות אחת היא לבקש ממומחים שמזהים את מגמת ההתפתחות החדשה, להתאחד וליצור עבורנו גוף הסברה מרכזי, שממנו יוזנו מערכות החינוך והתרבות בערכים חדשים. כמו כן, יהיה צורך לייצר תכנים שיאפשרו לכולנו - ילדים, בני נוער, חיילים, סטודנטים, פועלים, אנשי קריירה ופנסיונרים - להכיר את העולם החדש ואת היחסים ההדדיים שמתחייבים ממנו. מובן שכדאי לעדכן גם את תכניות הלימוד במוסדות החינוך: בגני הילדים, בבתי הספר ובאוניברסיטאות, ואולי אפילו להקדיש זמן במקומות העבודה להקניית ידע על העולם החדש לעובדים.

במקביל לכל האמור לעיל, כדאי לפתח גם הפעלות שונות ברמה חווייתית יותר. סדנאות, טיולים, משחקים, פסטיבלים - כל התרבות האנושית יכולה לשרת את התהליך הזה. אירועים חברתיים כאלה יאפשרו לנו להתחיל להרגיש בפועל איזה פוטנציאל אדיר של הנאה, של אושר ושל ביטחון טמון בחיבור בין אנשים. אט אט נוכל לראות כיצד נוצר בינינו מעין גל משותף של טוב, שגדל והולך...

אחד האמצעים המשמעותיים ביותר הוא דיונים משותפים, שבהם נברר אילו מערכות ותהליכים עלינו לבנות כדי לממש את רעיון הערבות בינינו. דיונים כאלה יכולים להתרחש בכל הרמות שבהן מתקיימות מערכות יחסים בין אנשים: מהרמה הזוגית, דרך הרמה המשפחתית, החברתית, העסקית והמדינית ועד הרמה הבינלאומית. הם יכולים להתקיים בסלון, במקום העבודה, בכיכר העיר, בתקשורת, בכנסת או באו"ם.

העיקרון המנחה הוא פשוט: אנחנו ניגשים לייעול תהליכים ולפתרון בעיות ברוח הערבות ההדדית. מדובר בתהליך הבראה של ממש, שבו ישודרגו מערכות ההפעלה של כל המנגנונים הקיימים כמו התעשייה, המסחר, מערכת הבריאות, הבנקים ומשרדי הממשלה.

נכון להיום יש 200 מיליון מובטלים בעולם. ברחבי האיחוד האירופי ובארה"ב, כ-20% מהאזרחים מתחת לגיל 25 מובטלים. בספרד וביוון המצב חמור בהרבה, ושיעור האבטלה בקרב הצעירים עומד על 48% ו-44%, בהתאמה. האבטלה גוררת בעקבותיה השלכות שליליות רבות - קשיים בהקמת משפחה, ריבוי מקרי גירושין, חוסר ביטחון סוציאלי, ייאוש, מחלות, פשע ומהומות.⁶⁸

צעירים משכילים חשים שהם הוכשרו לעולם שאינו קיים עוד. והם צודקים. אחד מהסוציולוגים הבולטים באירופה, פרופ' אולריך בק, מסביר כי בימינו צבירת כישורים כבר אינה מבטיחה תעסוקה. היעדר תעסוקה מלאה הוא המצב הכרוני שבו תימצא החברה העתידית.⁶⁹

נרצה זאת או לא, התפתחות המשבר תוביל לצמצום התעשייה המיותרת ולהכרה בכך שחלק ניכר מאוכלוסיית העולם כלל אינו נחוץ בשוק העבודה. מה יעשו אם כן המובטלים? יישבו בבית עד שישקעו בדיכאון? הרי כך תיהרס החברה תוך זמן קצר ותיקלע להפרות סדר בלתי פוסקות!

פתרון הבעיה יתבסס על כך שמי שאינו נחוץ בשוק העבודה, ישתלב בתהליך הכשרה שיקנה לו מעין מלגה. אנשים ילמדו על העולם החדש, יכירו את הצורך ביצירת ערבות הדדית בחברה ובאיוון עם הטבע. תשומת לב מיוחדת תוקדש להקניית כלים לשמירה על תקציב חודשי מאוזן ועל יציבות המשפחה, תוך מתן דגש על תפקיד ההורה. הלימוד יכלול גם הפעלות רבות והוא יקנה לאנשים את המיומנויות החברתיות הנדרשות כדי להתקיים בעולם מקושר הדדית: סולידריות חברתית, התחשבות באחרים ושמירה על הסביבה.

הלימוד ייחשב לתעסוקה ויוכל להתבצע גם בסביבה וירטואלית. בחלק מן הזמן ועל פי הצורך, אנשים יבצעו עבודות שונות לטובת הקהילה, כפי שכבר הציע פרופ' בק. מיותר לציין כי המלגה תוענק לאדם רק אם יעמוד בדרישות החברתיות והלימודיות.

עם הזמן, חלק מהאנשים יתחילו בעצמם לייצר תכנים, לכתוב, לביים, לצלם, לפתח משחקים והפעלות, להדריך אחרים וכיוצא בזה. מובן שבכל

אדם טמון משהו מיוחד שביכולתו לתרום לחברה. בהדרגה, יותר ויותר אנשים יפתחו את עצמם כאנשי תוכן וכאנשי חינוך של העולם החדש, ויתרמו להתפשטות הערכים החדשים בעולם.

בדרך זו ייווצר איזון בין האנשים שמייצרים עבורנו את מה שבאמת נחוץ לקיומנו לבין האנשים שדואגים לרווחה חברתית ולאווירה חיובית. וכך, במקום שחצי עולם ייקלע לחוסר מעש, לתסכול ולמשברים נפשיים, אנשים יחיו חיים חברתיים יצרניים ומלאי סיפוק.

במבט קדימה, תוך מספר שנים החיים ייראו שונים מאוד. כיום לאנשים כמעט אין זמן לנשום. אנחנו חיים בריצה מתמדת, מהעבודה ישר למיטה, וחוזר חלילה. עבודות מודרנית. אבל כשהתעשייה תצטמצם וכבר לא נצטרך לעבוד כל כך הרבה שעות, יתפנה לנו זמן איכות שאותו נוכל להשקיע בפיתוח המודעות שלנו ובקידום החיים החברתיים החדשים. ואז נחווה צמיחה אמיתית - צמיחה של היחסים הטובים בינינו.⁷⁰

עקרונות החינוך

~~~~~

"לתקן את העולם פירושו לתקן את החינוך".

יאנוש קורצ'אק, מחנך ואיש רוח

~~~~~

בטווח הארוך, הצעד החשוב ביותר בבניית חברה חדשה הוא כמובן בתחום חינוך הילדים. משום כך, על אף שתהיה זו חריגה קלה מהקו הרעיוני שבו מתמקד פרק זה, מן הראוי להציג כמה מעקרונות היסוד בחינוך לעולם החדש.

נתחיל מהעיקר: מטרת בית הספר אינה אמורה להסתכם בהקניית ידע יבש לשם הצלחה בבחינות הבגרות. בית הספר צריך לגדל את

הילד להיות "אדם". אדם שמודע לעולם שאליו הוא יוצא, אדם שיש לו כלים להתגבר על הניכור ועל חוסר ההתחשבות שממלאים היום את עולם המבוגרים, אדם שמסוגל לבנות קשר איתן ואמיתי עם אנשים אחרים.

איך מיישמים זאת? מארגנים עבור הילדים סביבה חברתית בריאה וחיובית. במקום לטפח בילדים תחרות על ציונים, עלינו לעזור להם לבנות ביניהם חברה שבה כל ילד קשור עם הילדים האחרים, והאווירה ששורה בה היא אווירה של חברות ושל שוויון. אפשר למשל להמיר את סגנון הישיבה המקובל, ובמקום לשבת בטורים וליד שולחנות, ללמוד בנינוחות תוך כדי ישיבה במעגל משותף. אפשר ללמד לא רק פרונטלית, אלא גם באמצעות משחקים, שמאפשרים לילדים להרגיש כמה כוח ותחושת שייכות מעניקה אווירת החיבור החיובית ביניהם.⁴

ובהקשר זה, מן הראוי לומר גם כמה מילים על תפקיד המורה. תפקידו אינו רק להכתיב חומר ולהקנות השכלה, אלא לפני הכול לחנך. עליו להיתפס על ידי הילד כחבר גדול, כלומר לא כמורה מאיים אלא כמורה-חבר. כשמחנך יושב עם הילדים במעגל, הוא מדבר איתם בגובה העיניים. עמדת העליונות שלו אינה מודגשת. להיפך. היא מומרת, באומנות רבה, בשאלות המכוונות את הילדים לגלות את הידע בעצמם, מתוך שיח והידברות ביניהם. הם לומדים לקיים שיחות ודיונים מתוך אינטרקציה בין שווים, שלא תמיד מסכימים זה עם זה, אבל תמיד מכבדים זה את זה. כך מתאפשר לכל אחד לבטא את רחשי לבו ולגלות את הייחודיות הטמונה בו. בדרך זו, הילדים מרחיבים את

---

* מחקר ענק שערכו עשרות חוקרים ברחבי העולם, סיכם את כל המחקרים שנערכו ב-110 השנים האחרונות בתחום האינטרקציה בין ילדים. התוצאות קבעו חד-משמעית: השימוש הגובר בשיטת הלמידה המשותפת שמבוססת על תלות חברתית הדדית, הוא אחד מסיפורי ההצלחה הגדולים ביותר בפסיכולוגיה החברתית והחינוכית. על פי הממצאים, העבודה בקבוצה מועילה לאין ערוך להישגיות של כל אחד מהילדים, ליצירת יחסים בין-אישיים חיוביים ביניהם, להערכה עצמית גבוהה יותר, ואף לבריאותם הנפשית.

David W. Johnson and Roger T. Johnson, "An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning," *Educational Researcher* 38 (2009): 365.

תפיסת עולמם וכוללים בתוכה גם דעות שונות משלהם. ואז גם הידע שאליו מוביל אותם בעדינות המחנך נטמע בצורה איכותית ומשמעותית הרבה יותר.

הדרך שבה הילדים יושבים במעגל, כאשר המחנך יושב ביניהם ועוזר להם לרכוש את היכולת לדבר עם אחרים, להחליף מידע ורגשות, מחשבות ודעות - מכוונת את הילדים להגיע לחיבור אמיתי שאינו מבטל את השוני ביניהם. והחיבור הזה, כמו גם הרצון החזק שלהם לשמור עליו, הופכים לדבר החשוב ביותר עבורם.

הערך העליון בכיתה כבר אינו הצלחה אישית בהשוואה לאחרים (דרך שגורמת להם לא פעם לשמוח בכישלון האחר ולהרגיש מאוימים מהצלחתו) אלא הצלחה משותפת, ביחד עם האחרים. ההצלחה של כל אחד נמדדת לפי מידת העזרה שלו לאחרים.

לכל קבוצת גיל כדאי לצרף מחנכים-ילדים המבוגרים מהם בשנתיים או שלוש. ממדריכים כאלה הילדים לומדים בצורה המוצלחת ביותר, כפי שמראים מחקרים פסיכולוגיים. הם מסתכלים עליהם כעל "הגדולים", ומתייחסים אליהם באופן טבעי כאל מושא לחיקוי. גם הילדים הבוגרים מרוויחים ומתפתחים מכך מאוד, משום שהתהליך מחייב אותם ללמוד במטרה לחנך את הצעירים ולשמש להם דוגמה. וכך בסופו של דבר הרווח הוא כפול.

ואיך מטפלים בבעיות משמעת? הילדים, בליווי המבוגרים, הם שמחליטים. המחנך, בסיוע אנשי מקצוע, צריך ללמד את הילדים בהדרגה כיצד לבקר בצורה נכונה - כל אחד את עצמו ואת חבריו, וכולם יחד את עצמם כחברה. אם אחד מהילדים הפגין התנהגות בלתי הולמת, מתארגן בכיתה "דיון משפטי-חברתי". הדיון צריך להיות מעין משחק תפקידים מושכל, שבו המשתתפים לומדים את המקרה ואת סיבותיו: האם זה בסדר או לא בסדר? האם אני הייתי נוהג במקומו באותה צורה? כך כל אחד צריך לעשות חשבון נפש עם עצמו.

הדיונים שהם מקיימים על המצבים שנוצרים ביניהם, מלמדים אותם להביט על עצמם מהצד. הם מפנימים שלגיטימי, ואפילו חשוב מאוד, שלכולנו יהיו דעות שונות על נושאים שונים. התרגול המתמיד בשימת עצמו בנעלי האחר גורם לילד להיות גמיש בהרבה בדעותיו, ולהבין שלא תמיד הוא צודק. מאוד ייתכן (וזה בהחלט בסדר) שלפעמים עליו לשנות את דעתו, כי הוא טועה והאחרים צודקים.

לפחות פעם בשבוע, כדאי לצאת עם הילדים לסיורים שיסייעו להם להכיר את העולם שבו אנו חיים: למפעלים שונים, לשדה התעופה, לבנק, לדואר, לפלנטריום ועוד. במהלך הסיור, יש להסביר להם כיצד המקום בנוי ופועל. לאחר מכן, עליהם לדון יחד על מה שראו ושמעו: מהו המקום הזה, לאיזו מטרה הוא מיועד, כיצד הוא משרת את בני האדם ואת החברה כולה, אילו אנשים עובדים שם, איזו הכשרה צריכה להיות להם, אילו התלבטויות יכולות לעלות במהלך העבודה וכן הלאה. בזכות הסיורים האלה הילדים לומדים את העולם, מכירים את המבנה שלו, רואים כיצד חלקיו קשורים זה לזה, ובעיקר מתכוננים ליציאה "חלקה" בהרבה לחיים.

כלי לימודי חשוב נוסף הוא המצלמה. מומלץ לתעד במצלמות וידאו את תהליך הלימוד. הילדים כמובן שוכחים עד מהרה את אירועי היום שחלף, אך מאוחר יותר הם יוכלו לחזור אליהם ולהתבונן על עצמם מהצד: האם הם הצליחו להתחבר? מה הפריע להם? ואיך יוכלו להתעלות מעל האגו שלהם בעתיד? זהו חלק מהלימוד העצמי המקנה להם כלים לבחון את עצמם מהצד, לשפוט את התנהגותם ולהסיק מסקנות. כך הם בוחנים את הטבע האנושי, ממש כחוקרים, ורוכשים כלי עוצמתי שיסייע להם לנהל את עצמם ולדעת כיצד לחיות בשלום ובהבנה עם אחרים.*

* להרחבה בנושא עקרונות החינוך, עיינו במסמך "חינוך ילדים ברוח הערבות ההדדית", המופיע בעמ' 105.

ביחד נאיץ את השינוי

אנחנו כלל לא אנשים זרים, אנחנו מחוברים
יחד על ידי גורל משותף, והימים הטרופים
הללו צריכים לקשור בינינו יותר ויותר".

כריסטין לגארד, יו"ר קרן המטבע הבינלאומית

כל המהלכים שפירטנו עד כה ומהלכים נוספים ברוח דומה יתרמו ליצירת אווירה חדשה בחברה הסובבת אותנו. שינויים אלה ישפיעו על כל שטחי החיים, על מערכות יחסים בין אנשים, חברות מסחריות, ארגונים ומדינות. לאמיתו של דבר, גם אם רק חלק מהאנשים יצטרפו לתהליך, די בכך כדי להביא להשפעה חיובית מרחיקת לכת על העולם כולו. מדענים מצאו כי כאשר 10% מהאוכלוסייה מחזיקים בדעה בלתי מעוררת, הדעה שלהם תמיד תאומץ על ידי רוב החברה. המודל המתמטי מראה שמתרחשת מעין "קפיצה פתאומית": מתחת ל-10% ההתפשטות אינה נראית לעין, אך מרגע שבעלי הדעה מהווים 10% מהאוכלוסייה – דעתם מתפשטת כמו אש בשדה קוצים.⁷¹

וכל זה ממש אינו רחוק כמו שאולי נדמה. כאמור, רשת האינטרנט ובעיקר הרשתות החברתיות מאפשרות להפיץ מסרים במהירות רבה. אם רק נתחיל לדבר על הצורך להתקשר מעל כל הפערים שבינינו למען עתיד טוב יותר לכולנו, ונעורר לכך יותר ויותר אנשים, הטכנולוגיה של היום תאפשר למסר להגיע להמונים תוך זמן קצר.

כמות האנשים, כפול שינוי קטנטן בכל אחד מהם, תביא לתוצאה גדולה מאוד. התוצאה תכפיל את עצמה שוב ושוב ללא הרף בזכות רשתות הקשר הקיימות בינינו כיום.

בסופו של דבר, כולנו קשורים ברשת אחת גדולה, כפי שהוכיחו במחקרם פרופ' כריסטיאקיס ופרופ' פאולר וחוקרי רשתות נוספים.⁷² ברצונות, במחשבות, בתכניות שלנו. כל אדם, גם אם אינו מודע לכך, משפיע על כולם. לכן יש בידינו ליצור כאן כדור שלג חיובי שיגדל ויתעצם. יחד, נצית את המנוע של המכונה האנושית האדירה שלאחר מכן תמשיך ותעבוד, תמשיך ותקדם את מסר הערבות ההדדית מכוח האינרציה של עצמה.

מסע הפרסום של חיינו

הערבות היא כמו ספֶרה גדולה שמתנפחת ונבנית דווקא מתוך החיבור בין ניגודים. נכון, אנחנו שונים זה מזה בצורת החשיבה, באופי, בהרגלים וכדומה. נכון, אנחנו בעלי דעות שונות. אבל כולנו מבינים שהחיים מחייבים אותנו להתאחד.

חברה שתשדר לנו שערבות הדדית היא חוק הקיום וסוד ההצלחה בעולם החדש, תגרום לנו לא רק להבין את הדברים אלא גם לרצות להתחשב זה בזה. באותו אופן פועל כלפינו עולם הפרסום: הוא מעורר בנו בהדרגה מודעות ורצון למוצר מסוים, עד שאנחנו חשים חובה לגשת ולרכוש אותו. כולם מדברים עליו ומחשיבים אותו, ולבסוף גם אנחנו משתכנעים שאנחנו מוכרחים להשיג אותו. צו השעה, אם כן, הוא פרסום הערבות ההדדית כפתרון כולל לבעיות השונות בחיינו.

בנייה שיטתית ומתמדת של חברה עם מודעות חדשה תגרום לכל אחד מאיתנו לפתח תפיסה כוללת של העולם. במקום "אני" ו"האחרים", נתחיל לאט לאט לראות את המציאות כ"אנחנו". ראייה לא דרך תועלת עצמנו בלבד אלא דרך טובת הכלל. נקודת המבט שלנו תתרחב מאישית לכללית. יתפתחו בנו שכל ורגש חדשים. בניית חברה כזו היא **מימוש ייעודנו כבני אדם חופשיים ומודעים לעצמם**, כפי שראינו בפרק הקודם.

אין ספק ש"מסע הפרסום" של רעיון הערבות ינחל הצלחה בכל העולם, מהסיבה הפשוטה שזוהי מגמת ההתפתחות של האנושות. אבל כאן בישראל הרעיון ייקלט ממש בטבעיות.

בקרב העם היהודי, הערבות ההדדית הייתה מאז ומעולם ערך נעלה. בתוך כל אדם מישראל טבועה אותה נקודה פנימית שדורשת ערבות, כי זהו השורש שממנו צמח העם שלנו. ואכן, לאורך הדורות היו לנו מערכות חברתיות וחינוכיות לתפארת. גמילות חסדים וערבות הדדית היו סימני ההיכר של כל קהילה יהודית בעולם. "ביטוח לאומי" למופת פעל בינינו לא מתקוף החוק, אלא מתוך נטיית הלב. אנשים עזרו לזולת לא כי חייבו אותם בכך, אלא מתוך תחושת המשפחתיות המוטבעת בעם ישראל מאז ומתמיד.

החברה הישראלית עומדת היום על פרשת דרכים. כולנו מבינים שדרוש כאן שינוי, שאין לנו סיכוי לשרוד לאורך זמן ללא חיבור בינינו. הערך שיכול להחזיר אותנו להיות באמת עם אחד הוא ערבות הדדית. אנחנו זקוקים לקשר הזה כמו אוויר לנשימה.

די לניכור, די לאדישות, די לאטימות. הלב של העם שלנו מבקש להשתחרר מהאזיקים.

~~~~~  
**"ואהבת לרעך כמוך. בשלוש מילים אלו נתגבשה  
התורה האנושית הנצחית של היהדות... לא די  
בהימנעות מפגיעה בזכויות הזולת, יחסי אדם צריכים  
להיות בנויים על שותפות גורל, על עזרה הדדית".**

דוד בן גוריון, "מהפכת הרוח"<sup>73</sup>

~~~~~


פרק 5

צדק חברתי

„דרושה לנו דמוקרטיה שבה בני האדם, ולא הכסף, הם שקובעים, וכלכלה שמספקת לאנשים את מה שהיא אמורה לספק להם“.

ג'וזף שטיגליץ, זוכה פרס נובל לכלכלה לשנת 2001

המחאה החברתית שהחלה בקיץ 2011 הביאה עימה אתגר מורכב. מצד אחד מובנת הדרישה לתנאי חיים סבירים לכולם, אך מצד שני ברור כי קופת המדינה מוגבלת. בימים שבהם העולם כולו שרוי במשבר כלכלי עמוק וכולל, כאשר מדינות שלמות עומדות בפני פשיטת רגל והעתיד נראה מאיים, יהיה זה בלתי אחראי להגדיל את הגירעון בתקציב. ובכל זאת, "העם דורש צדק חברתי". אז מה עושים?

קודם כל, חשוב שנבין שאת הבעיות של היום לא נוכל לפתור בכלים של אתמול, כי הם עצמם יצרו את הבעיות. במילותיו של איינשטיין: "לא נוכל לפתור את הבעיות המהותיות של חיינו באותה צורת חשיבה שבה

השתמשנו כשיצרנו אותן". הדבר משול לניסיון לתקן מנגנון אלקטרוני עדין בעזרת מפתח שבדי מגושם, האחד לא מתאים לאחד.

"אסור להמעיט בתחושות החברתיות החזקות שאנחנו רואים בישראל ובעולם", התריע בועז שוורץ, מנכ"ל הנציגות של דויטשה בנק בישראל. "התחושות הללו הן בעלות השלכות נרחבות בשנים הבאות; צריך להתכונן לעולם של מושגים חברתיים, לחלוקת הכנסות שוויונית ומחירים אחרים... מדינות שלא ישכילו לעשות שינוי בהתאם, ימצאו עצמן במצב גרוע, והכלכלה שלהן תיפגע".⁷⁴

כדאי גם לזכור שהכלכלה היא בסך הכול תוצאה מההגדרה שלנו לאופי הקשר שבינינו, תוצאה המתורגמת לכסף. חלוקת המשאבים בחברה, והאידיאולוגיה החברתית-כלכלית המונחת ביסודה, נגזרות מערכי החברה ומהיחסים בינינו. משום כך הכלכלה אינה חוק טבע או מדע מדויק, בשונה מפיזיקה, מכימיה וכדומה. ואכן, ג'וזף שטיגליץ, מבכירי הכלכלנים בעולם, התבטא בגילוי לב: "יש משבר גדול לא רק בכלכלה, אלא גם במדע הכלכלה".⁷⁵ הצטרף לדבריו סטנלי פישר, נגיד בנק ישראל: "אנחנו במצב מסובך. מה שקורה עכשיו זה לא מה ש'כתוב בספרים' ולא מה שציפינו שיקרה".⁷⁶

כשנשכיל להתקדם אל עבר השינויים החברתיים, התקשורתיים והחינוכיים שפירטנו בפרק הקודם, והתודעה שלנו תתפתח, נוכל לבנות תפיסה כלכלית חדשה שתתבסס על דאגה הדדית ותתאים לעולם החדש. תהליך קבלת ההחלטות והוצאתן לפועל, מבנה המערכת החברתית-כלכלית, הקשר בין חלקי הממשלה ובין המחליטים, המבצעים והאזרחים - יתבצעו מתוך תחושת הערבות.

במילים אחרות, סדר הפעולות הנכון להבטחת קיומנו ברווחה לאורך זמן מתחיל בהסברת הצורך בערבות הדדית, בחינוך לחיים בעולם החדש. על בסיס זה יתבצעו אפיון ובנייה מחדש של המערכות החברתיות והכלכליות.

ומה בינתיים? כיצד נתמודד עם הדרישות הבערות? גישת הערבות ההדדית מחייבת אותנו לשבת יחד ולהסכים על סיוע לאלה מבינינו שאין ביכולתם לדאוג לצרכים הקיומיים הבסיסיים שלהם או של בני משפחתם. על הדרך להגיע להסכמה נרחיב מיד, אך ראשית נדגיש כי חלוקת הכספים הזו לבדה לא תספיק כמובן. הדאגה לרווחת כל אדם מחייבת אותנו להקנות לציבור הרחב כישורי חיים בסיסיים ויכולת לנהל כלכלת בית מאוזנת, מתוך רצון אמיתי לאפשר לכל אדם לפתח עצמאות כלכלית אישית. ניהול משק בית מאוזן יכול למנוע מהישראלי הממוצע חריגה חודשית של כ-1,500 ש"ח. השילוב בין שני האמצעים האלה הוא בחזקת "טיפול נמרץ", והוא יאפשר לנו להמשיך יחד בתהליך ההבראה.

כיצד מגיעים להסכמה?

נציגי העם צריכים להתיישב סביב "שולחן עגול". על כתפיהם מוטלת אחריות גורלית, עליהם לשמש כ"ראשי המשפחה" המורחבת שלנו. ללא ההרגשה שכולנו בני משפחה אחת, יושבי השולחן לא יצליחו לקבל החלטה צודקת.

תנאי הכרחי נוסף להצלחת השולחן העגול הוא השקיפות. הדיונים יועברו בשידור חי. הריבים והמחלוקות, הספקות וההחלטות הקשות - הכול צריך להתרחש לעיני העם. תהיה זו תכנית ריאליטי, אבל מסוג חדש. בשולחן העגול הצופים מכריעים את גורל המשפחה שלהם שמוטל על הכף.

בריאליטי האמיתי שלנו גם אנחנו, הצופים, יושבים סביב השולחן. העם יצטרך להחליט באיזו בעיה מטפלים קודם. ביחד, בהסכמה, מתוך ויתור הדדי. מדובר על תהליך מתמשך, שידרוש פיתוח מודעות והשתתפות של כולנו. אין ספק שהדבר לא יהיה פשוט, אבל אין דרך אחרת כיוון שמדובר בטיפול שורש. רק כשנערב את כל "בני המשפחה" בקבלת ההחלטות, נוכל להיבנות כמשפחה אמיתית.

מחקרים מראים כי מעורבותו של אדם בתהליך קבלת החלטות גורמת לו לפתח יחס חיובי ואכפתי כלפי ההחלטה המתקבלת.⁷⁷ במילים אחרות, גם אם בסופו של דבר ההחלטה תיטיב עם מגזרים אחרים שזקוקים יותר לאותה הטבה, אנשים יבינו את ההחלטה ויקבלו אותה. את ההרגשה הנוכחית, שקובעי המדיניות מתעלמים מאיתנו, תחליף הסכמה וסולידריות חברתית.

יוצא אם כן, שהשולחן העגול צריך ללוות אותנו מכאן ואילך בכל החלטותינו, ולהפוך לחלק משיטת הניהול של המדינה ושל החברה. יהיה עלינו לדון באופן שוטף בבעיות שלנו, לשקול אותן, לדרג אותן לפי סולם עדיפויות ולהחליט יחד על דרכים מתאימות להגשת הסיוע ולהעברת האמצעים. השולחן העגול ידגים לכולנו איך להפוך באמת למשפחה אחת.

עם זאת, מן הראוי שנדגיש: ראיית העם כולו כמשפחה אחת אינה מחייבת אותנו לוותר על השקפותינו. להיפך. יש מקום לכל הדעות והגישות. דווקא ההכרה בכך שכולנו משפחה אחת מחייבת אותנו להבין שגם לאחר יש מקום בה, גם אם דעותיו שונות משלי. חשיבותה של טובת הכלל תאפשר לנו לוותר על עמדתנו במידת הצורך. לאחר שנציג את עמדתנו, אך נראה שדעה אחרת משרתת טוב יותר את האינטרס הכללי, נקבל את אותה דעה. שהרי במשפחה כמו במשפחה, טובת המשפחה עומדת מעל הכול.

ובאמת, מדוע לא תוכל המדינה להיות כמשפחה? הרי זו המשמעות של צדק חברתי אמיתי!

ודאי שבהתחלה ניתקל בקשיים ובחילוקי דעות רבים. למרות הכול, יהיה עלינו להתמיד בתהליך ההדרגתי הזה עד שנגיע לקונצנוס כללי אמיתי. דיון פתוח, בסופו של יום, לא רק שיאפשר לנו לפתור את הבעיות מתוך הסכמה חברתית, אלא גם יתרום לגיבוש העם. והגיבוש חשוב במיוחד במדינה כמו שלנו, שנמצאת תחת לחץ תמידי ואינה יכולה להרשות לעצמה פירוד וניתוק.

בדרך זו נוכל להראות לכל העולם דוגמה חדשה לשיתוף ולקבלת החלטות מתוך ערבות הדדית. למעשה, רעיון השולחן העגול אינו רק דיון פתוח, אלא הרבה מעבר לכך. מדובר בפעולה חינוכית בקנה מידה ארצי ועולמי, שטרם נראתה כמותה.*

התועלות מגישת הערבות ההדדית

כאמור, העולם החדש מחייב אותנו לערבות הדדית. לעיתים יש נטייה להסתכל על רעיון הערבות כעל רעיון נחמד ותו לא. אולם, כפי שנראה מיד, למימוש גישת הערבות בתחומי החברה והכלכלה יש משמעויות ריאליות ביותר. נציין כאן רק שלוש מהבולטות מביניהן: אווירה חיובית בחברה, הגדלת העוגה הכלכלית והוזלת יוקר המחיה.

ראשית, עצם העיסוק בערכים חברתיים חיוביים ייצר **אווירה חיובית**, שהיא תנאי בסיסי לכל גדילה וצמיחה. רוח חדשה תתחיל לנשב באוויר, והלב יתמלא בתקווה לעתיד טוב יותר. בחברה שתעודד ערכים כמו סולידריות, אחווה והתחשבות הדדית, תיווצר בהדרגה תחושת ביטחון אמיתי ביחסים בינינו. תחושה זו אינה תלויה במידת עושרנו האישי, אלא מותנית בכך שכל אחד מאיתנו יידע שלאחרים אכפת ממנו. רק בסביבה תומכת כזו יוכל האדם להפסיק לחשוש שמנצלים אותו או שרוצים לפגוע בו. וכשייעלמו תחושות הפחד והחרדה לעתידנו ולעתיד ילדינו, נוכל באמת לצמוח ולשגשג.

שנית, הערבות תביא להגדלת "העוגה הכלכלית". חשבו לרגע, כמה דברים יש לכל אחד מאיתנו בבית שאיננו צריכים? כאשר כל אזרח, עסק, עירייה ומשרד ממשלתי ירגישו כחלק ממשפחת ישראל, יתגלו עודפים אדירים בסחורות, בשירותים, במזון, בכלי בית ובכלל. את עודפי הביגוד,

* להרחבה בנוגע לשולחן העגול ולשיתוף הציבור בהחלטות, עיינו בנספחים "הדרך אל הצדק החברתי" (עמ' 93) ו"הצעת תנועת הערבות שהוגשה לוועדת טרכטנברג" (עמ' 99).

המזון וכדומה נעביר לשימוש האחרים, ועודפים כספיים יופנו לכיסוי חלק משמעותי מן הדרישות הנוכחיות. כך יקטן הצורך בתוספת תקציבים או בגזרות כלכליות.

רק תארו לעצמכם כמה עודפים בתקציב ובשירותים יתגלו, אם ייערך בדק בית אמיתי וגלוי ברשויות מקומיות, בגופים ציבוריים ובמשרדים ממשלתיים.

יתרה מכך: אם בדיוני התקציב נציגי המגזרים השונים לא ייאבקו זה בזה – מתוך התפיסה ש"אם לא תדאג לעצמך, אף אחד לא ידאג לך" – אלא יחשבו כיצד להשלים זה את זה ולסייע לאחרים, הרי שמיד יתפנו משאבים אדירים.

שלישית, אווירת הערבות ההדדית תוביל להוזלת יוקר המחיה. נכון להיום, תמחור שירותים ומוצרים על ידי ארגונים עסקיים הוא מופקע, מפני שכל גוף דואג למקסם אך ורק את הרווח הפרטי שלו. העלאת ערכה של הערבות ההדדית בשיח הציבורי תגרום לגופים אלה להתחשב יותר בטובת הכלל, והדבר יזיל את החיים כאן עבור כולנו.

אם הערכתם של הציבור ושל העיתונים הכלכליים המובילים תינתן לא למי שהרוויח הכי הרבה כסף השנה, אלא למי שהצטיין בתרומתו לחברה, הדחף הטבעי להצטיין ינותב לאפיקים חיוביים שירוממו את אושרה של החברה כולה.

כך התבטא בנושא זה ראש המרכז לחקר הרציונליות באוניברסיטה העברית, פרופ' אייל וינטר: "במקום להתחרות על ניצול מרבי של האנשים, החברות יכולות להתחרות על תרומה לחברה, ומה שיפה פה הוא שאתה לא מדכא את היצר התחרותי שבאדם... זו מלאכה בכלל לא קשה, משום שהצמרת הכלכלית באמת מחפשת את התחליף הזה. היא זקוקה נואשות למשהו שיהווה אלטרנטיבה לתחרותיות שעובדת במונחים של 'כמה כסף

הרווחתי"⁷⁸.

מכל האמור עולה כי הערבות ההדדית אינה מושג מופשט אלא גורם ששווה כסף. הרבה מאוד כסף. הערבות מייצרת ערך כלכלי אדיר ובה טמון הפתרון האמיתי לבעיותינו, הן החומריות והן הרגשיות.

כדאי להבין שהדרישה לצדק חברתי נובעת מתחושה של חוסר שוויון. הנקודה הפנימית ביותר של האדם, נקודת "האני" שלו, לעולם לא תאפשר לו להסכים להיות נחות מאחרים; לסבול את התחושה שמזללים בו, שלא מחשיבים אותו, שאין לו ערך. המועקה הפנימית הזו אינה יכולה להיפתר רק על ידי כסף. היא דורשת יחס אנושי אחר. אם לא נבנה חברה חדשה שבה כל אדם ירגיש שמקשיבים לו, שדואגים לו, שהוא יכול לממש את עצמו באופן שווה לאחרים, המרירות תצטבר ותתפוצץ לנו בפנים. ראו מה קרה במדינות השכנות.

לסיכום, עתידנו מונח על כף המאזניים. הפתרון טמון בשינוי סולם הערכים החברתי וביצירת מארג יחסים בריא בין אדם לזולתו ובין המדינה לאזרחיה. גישת הערבות ההדדית תוביל אותנו לצדק חברתי אמיתי, ולפיכך בה טמון הפוטנציאל לשגשוג בר קיימא של ישראל. הערבות - לא רק שתייצר רווחה כלכלית, אלא גם תביא לחיינו את הביטחון, הרוגע והשמחה שכל כך חסרים כאן.

חלק ב

בונים חברה חדשה

נקודות למחשבה

משבר והזדמנות

חוקיות חדשה

נתאר לעצמנו שאנחנו נוסעים במכונית ופתאום היא מתחילה לקרטע. בהתחלה מערכת אחת, אחר כך מערכת אחרת, וכן הלאה.

המערכות העיקריות עדיין עובדות, ואנחנו ממשיכים לנוע ולהתקדם איכשהו, אבל רוב המערכות כבר יצאו מכלל שליטה. ההגה מסתובב רק עד גבול מסוים ולא בחופשיות כמקודם, המנוע נתקע ובקושי "סוחב", הפנסים לא נדלקים. מה עושים?

ממש כך, העולם שלנו מפסיק לתפקד. שיבושים מתחילים לצוץ כמעט בכל המערכות, אך המשבר הכלכלי כבר מאותת שבקרוב המנוע יפסיק לתפקד לחלוטין. הרי הכלכלה היא הכול עבורנו. אם לא יהיה לאנשים מה לאכול, כל השאר כבר לא יהיה חשוב.

המשבר הוא בעצם דרכו של העולם לומר לנו שאיננו מסוגלים לנהל אותו; את אותה המערכת שאנחנו בעצמנו בנינו, את הקשרים בין הבנקים, בתוך התעשייה, ביחסים בין המדינות ובין בני האדם. כל אלה כמו יצאו משליטתנו. לפתע אנחנו מגלים שהעקרונות האגואיסטיים שלפיהם תפקד העולם עד כה אינם עובדים עוד.

אין לאן לברוח

במצב של משבר כלכלי עולמי, כל מדינה חושבת לעצמה כמה טוב היה אילו הייתה יכולה להיבדל מכולם. שיהיה לה את כל מה שהיא צריכה לקיומה, כמו לפני מאה שנה.

נחזיר את הגלגל אחורה, נשיב את הדברים לקדמותם. נטיל מיסוי גבוה על ייבוא, נסחר עם מדינות אחרות רק בסחורות ובשירותים הכרחיים, נקפיא התקשרויות עסקיות. אמנם נחיה חיים פשוטים יותר, אבל נהיה תלויים פחות באחרים.

נאנחנו לא מבינים שאין דרך חזרה. אי אפשר להיבדל. ניתן לדמות זאת לאיבר שרוצה לחתוך את עצמו מהגוף על מנת להינצל מהמחלה שתקפה את הגוף. האם הוא יוכל להתקיים לבדו?

בומרנג

במבט ראשון, הערבות ההדדית עשויה להיראות כאוטופיה שאין לה סיכוי להתממש בעולמנו האגואיסטי. אבל בפועל, החיים מחייבים אותנו היום להגיע לכך.

לכל אורך ההיסטוריה התקדמנו על ידי מימוש הדחפים שהתעוררו בנו. כל הזמן הרגשנו: "צריך לעשות משהו!". יצאנו למהפכות, עלינו על בריקות, פתחנו במלחמות. ראו באילו דרכים שליליות התפתחו בני האדם: סכסוכים מתמידים, קרבות, הרס...

אבל היום כשאנחנו תלויים לחלוטין זה בזה, מאבקים כבר לא יפתרו את הבעיה. כוח לא ינצח בעולם החדש.

את העולם המקושר לא נוכל להמשיך לנהל בצורה אגואיסטית, על בסיס כפייה ושליטה. מדוע? מפני שאם אני תלוי באחרים, אני לא יכול לנהוג בהם ככל העולה על רוחי. הרי בסופו של דבר, אם אני מפעיל עליהם

לחץ כוחני או פיננסי, הכול חוזר אליי כמו בומרנג ואני מקבל בחזרה תגובה שלילית גדולה פי עשרות מונים.
אם נבין שכך פועלות מערכות מקושרות ונלמד לקבל זאת, נצליח בכול.

זמן השינויים האיכותיים

הזמן מתקצר, וכולנו עדים לכך. במאה ה-20 עברנו הרבה יותר ממה שעברנו לאורך ההיסטוריה האנושית כולה. ועכשיו, לא מזמן הסתיים העשור הראשון של המאה ה-21, וראו כמה שינויים כבר התרחשו מיום שהחל. כפי שנראים הדברים, מעתה ואילך, מחודש לחודש המהירות תואץ. כמובן, יהיו זמנים דחוסים יותר ודחוסים פחות, אבל בהחלט מסתמן כי זו תהיה המגמה הכללית.

ואין לתמוה על כך שההתפתחויות הקודמות בהיסטוריה נמתחו על פני תקופות ארוכות מאוד ואילו עכשיו הזמן "טס". האיכות קובעת את הכול: הביטו בטלפון הסלולרי שלכם והשוו אותו לכל מה שהשיגה האנושות במשך אלפי שנים. ובסך הכול מדובר בקופסה אחת קטנה. לכן התופעות האיכותיות שמתגלות היום בחברה האנושית גורמות לשינויים קיצוניים ומהירים.

פתרון משותף

מכלול הבעיות שהאנושות ניצבת בפניהן מצביע על הצורך בפתרון משותף. בעולם מקושר, אף בעיה אינה מקומית.
הצורך בחיבור לטובת האנושות כולה דורש שיח מתמיד בין נציגי כל המדינות על בסיס שוויוני. כל צד מציג את הבעיות שלדעתו יש לפתור. יחד, שוקלים את החשיבות של כל בעיה ומחליטים באיזה סדר לפתור

אותן. רק אם הדיון יתבסס על העובדה שאנחנו קשורים הדדית בקשר גלובלי, נוכל למצוא את הגישה הנכונה לפתרון הבעיות. אחרת, בלית ברירה אנחנו מידרדרים למלחמה, שהיא האלטרנטיבה לדו-שיח.

למה ומדוע?

מומחים רבים כבר מבינים שעל המשבר הגלובלי אי אפשר להתגבר לבד, כל מדינה בעצמה.

אך מגמת ההתפתחות של הטבע מאותתת לנו על דבר נוסף: שיתוף פעולה צריך להיווצר לא רק מפני שלאף מדינה אין כוח להתגבר על המשבר לבדה, אלא בעיקר מפני שמטרת המשבר היא דווקא שנגלה את הצורך להתאחד בינינו לגוף אחד שלם.

התפתחות טבעית

הטבע אינו סובל חוסר איזון

הטבע אינו יכול לשאת חוסר איזון. פער בין טמפרטורות מתאזן, את לחצי האוויר מאזנת הרוח. בכל מקום ובכל תופעה, הטבע מכוון אותנו למצב המאוזן. בכל תחום - בכימיה, בביוLOGיה, בפיזיקה וכן הלאה - הכול בנוי על העיקרון הזה; הכול שואף לרגיעה, להורדת מתח.

דוגמה פשוטה לכך היא ויסות חום הגוף. בגוף מפוזרים קולטנים שאחראים לעדכן מרכז מסוים במוח על כל שינוי בחום הגוף שמתרחש באיברים השונים. בתגובה לשינויים ובהתאם להם, המוח יפעיל אמצעים לוויסות החום על ידי הצרת כלי הדם או הרחבתם, הזעה או רעידות שרירים - הכול כדי להחזיר את הגוף לטמפרטורה הנורמלית שלו.

המגמה של הטבע להביא את הכול לאיזון, מגיעה כיום לדרגה האנושית. המהומות וההתפרצויות שאנחנו עדים להם ברחבי העולם - הן בעצם דרכו של הטבע לדרוש איזון אנושי.

אמנם כל אחד מאיתנו שונה, אך הקריטריון לאיזון הוא אחד: כולנו חייבים לתמוך זה בזה. אין מנוס, בין שנרצה בכך ובין שלא, הטבע ינצח. הרי הוא כוח אדיר.

מהי התועלת שבאיחוד?

כיום כל דבר דורש מאיתנו להשקיע מאמצים ואנרגיות. אך אם אנחנו נמצאים באיזון, כמעט שאיננו משקיעים כוח ויגיעה. נתאר לעצמנו מצב שבו לכל מקום שנגיע, כולם מיד מוכנים לעזור לנו מכל הלב, וגם אנחנו להם. הכול נעשה הרבה יותר קל, אנחנו מבזבזים פחות אנרגיה וזמן ונתקלים בפחות בעיות. כך בכל תחום, האיזון מסיר את ההתנגדות. הדבר נוגע הן לתהליכים בין-אישיים והן לכל מה שאנחנו מפיקים מהטבע. בזכות האיחוד בינינו, נביא את הטבע לאיזון כולל, ואז לא יחסר לנו דבר. בכל מקום יופיע שפע.

ואפשר גם בלי רעב עולמי

כוכב הלכת שלנו יכול להאכיל כמות בלתי מוגבלת של אנשים, אם הם לא יפריעו לו, אם הם יתחברו על פני הכדור הזה, כמו איברים לגוף שלם.

משהו גדול יותר מצעצועים

לאחר ההתפתחות הגשמית של הטבע הדומם, הצומח והחי ושל המין האנושי, מתפתחת היום התודעה של האדם.

בתהליך הזה עלינו לפתח את ההכרה ואת ההבנה שלנו. אנחנו צריכים לבנות בעצמנו את מנגנון האנליזה והסינתזה של כל המציאות: להבין מה קורה כאן, איפה אנחנו נמצאים, מי אנחנו, מה היחס שלנו לחיים.

אנחנו חיים בזמן מיוחד ונפלא. אם רק נצליח לפקוח את עינינו, לרכך את לבנו, להרחיב את הכרתנו, נוכל לבצע את ההתפתחות הזו במהירות ובהצלחה.

סולידריות חברתית

למה להם ולא לי?

מלבד הדרישות הכספיות, אנשים מרגישים עמוק בפנים מרירות מחוסר השוויון ומהפערים השונים. הרי האדם מודד את עצמו לא ביחס לעצמו, אלא ביחס לאחרים.

אך למען האמת, שום "חלוקה צודקת" לא תעזור כאן אם לא נקדים לפתח תודעה חברתית שתומכת בערבות הדדית. היא רק תחריף את הסכסוכים. כל תוספת שתוענק, ולא חשוב למי, תגרור אחריה כעס, מרירות ואי שביעות רצון. אם יועלה השכר של מגזר כלשהו, מיד יתחילו לשנוא אותו.

אפילו אם התוספת לא ניתנה על חשבוני ואפילו אם באמת לא מגיע לי דבר, בכל זאת אשאל את עצמי: למה נתנו להם ולא לי?

מהי ערבות הדדית?

ערבות הדדית היא מעין קשר הדדי בינינו שבו עלינו להתחשב בכל שאר בני האדם, כאילו היו קרובי המשפחה שלנו. קשה להאמין שהדבר אפשרי, אך התפתחות החברה האנושית תוביל אותנו למצב שבו כל אדם ירגיש שהעולם כולו נמצא בתוכו.

הרי איך אנחנו מרגישים את בני משפחתנו? אנחנו חשים כל אחד מהם בתוכנו, הם כמו חלקים מאיתנו. אנחנו מרגישים למי צריך לתת, מה לתת, למי לדאוג, במי לתמוך. יש לנו הורים זקנים, ילדים קטנים, בית, הוצאות, התחייבויות, חובות, מישהו חולה, אחר זקוק לעזרה, ועוד.

באופן טבעי, אנחנו מתחשבים בצרכים של כל אחד מבני המשפחה על פי סדר דחיפותם. האם נוניח את הסבא החולה? ודאי שלא. עצם הרגשת הערבות מחייבת אותנו לכך.

מהו שוויון?

שוויון הוא מצב שבו לכל אחד מאיתנו יש הזדמנויות שוות לחלוטין, אפשרויות אישיות שוות להביע את עצמו בצורה נכונה במערכת הכללית, לקבל ולתת, להיות מאוזן עם כל היתר.

הלב שווה לריאות, הריאות שוות לכבד, הכבד לכליות, לרגליים, לידיים וכן הלאה. במה הם שווים? כולם פועלים בהדדיות בצורה נכונה. בכך כולם שווים, אך כל אחד מתמקד בעבודה הפרטית שלו לרווחת הכלל, ולכן הגוף חי.

אני לא אשם בכך שאני שייך למשל לכליות, אתה ללב, הוא לריאות והיא למוח וכן הלאה. אלה הנתונים ההתחלתיים שנקבעו מראש עבור כל אחד מאיתנו. אבל אם אנחנו עובדים בינינו בצורה הרמונית, כל אחד מאיתנו שווה לכל האחרים.

כל אחד מאיתנו נולד עם תכונות שונות, למשפחות שונות. קיבלנו חינוך שונה והשכלה שונה, תפיסת העולם שלנו שונה, אנחנו מתייחסים לעולם בצורה שונה, כל אחד מאיתנו מרגיש את עצמו בצורה שונה. אבל אם כל אחד מאיתנו יממש את עצמו בהרמוניה עם האחרים, נגיע לשוויון.

המתאגרף, המשקפופר והצדק החברתי

נניח שאני מתנשא לגובה שני מטר, שוקל מאתיים קילוגרם ועוסק באגרוף. ואתה בסך הכול מטר וחצי, שוקל חמישים קילוגרם, אבל חכם. אני מרוויח בקושי חמשת אלפים שקל בחודש ואתה מרוויח מיליונים. לו רק יכולתי הייתי בא אליך, מחטיף לך אגרוף, לוקח ממך את כל המיליונים ומשאיר לך ברוב טובי חמשת אלפים שקל.

מי משנינו נוהג בצדק? לי נתנו כוח ואני משתמש בו כדי לקחת מכולם כמה שיותר, ולך נתנו מוח ואתה משתמש בו באופן דומה, פחות או יותר. האם אלה צריכות להיות הפנים של החברה שלנו?

בסופו של דבר הגישה הזו מובילה אותנו להרס כללי, ולא נותרת לנו ברירה, אנחנו מוכרחים למצוא נוסחה כלשהי שתאזן בינינו. המקדם בנוסחה הזו לא יהיה הכוח שלי וגם לא המוח שלך. דרוש כאן חשבון אחר. הפתרון הוא אחד: עלינו להתקרב בהדרגה למצב שבו נדאג זה לזה כמו במשפחה, שבה אתה מעניק לילדיך את הטוב ביותר ומפיק מכך הנאה רבה יותר מאשר אם היית מקבל זאת בעצמך.

ודאי שבדרך ליחסים כאלה עלינו לעבור קודם כל התפתחות הכרתית אדירה. לכן הדבר החשוב ביותר הוא דווקא התהליך ההסברתי והחינוכי שיביא לפיתוח תודעה חדשה.

אין ברירה, עלינו להציב את נושא הערבות בראש סדר היום. לאחר שנעשה זאת, נגלה להפתעתנו שהכול מתחיל "ללכת חלק" יותר. צריך רק לעשות את הצעד הראשון.

סולם חדש

מה יכול לגרום לאדם, האגואיסט מטבעו, לחשוב על טובת הכלל ולא רק על עצמו?

- רק השפעת הסביבה.

לכן עלינו לשנות את סולם הערכים באופן שיגרום לחברה לכבד אנשים ולהעריך אותם לפי מידת התרומה שלהם לכלל, ולא לפי כמות האפסים שיש להם בבנק.

מתי כבר...

מתי כבר יהיה פה טוב?

כאשר כל אחד מאיתנו יתחיל לחשוב לא רק על עצמו, אלא על כולם.

נספחים

תנועת הערבות

פרסומים קודמים

העם צמא לערבות הדדית

חוברת מס' 1, אוגוסט 2011

1. אנחנו

זה כולנו. משפחת ישראל. אנשים הבטוחים שאחדות העם שלנו גדולה מהכול. גדולה מהחשבונות המפלגתיים הצרים ומהטובה האישית. גדולה אפילו מהממשלה. אנחנו עם אחד שחייב להיות מחובר בקשרי דאגה הדדית, בתחושה של חום ואהבה, כמו במשפחה.

אבל אנחנו גם לא נאיביים. ברור לנו שאת האחדות שאותה אנחנו מבקשים, ייקח זמן לבנות. אבל גם ברור לנו שחייבים להתחיל.

מטרתנו: להעלות את הצורך בערבות הדדית למרכז השיח הציבורי

לא כי אלו מילים יפות, אלא כי זו הדרך היחידה לשגשג במדינה האהובה שלנו. הדרך היחידה להצליח בעולם שמתגלה לפנינו היום כגלובלי.

תנועת "הערבות"

אנחנו נושמים וחיים ערכים בני אלפי שנים. ערכים שמתוכם צמח העם שלנו - אחדות, אחווה ודאגה הדדית. כבר שנים שכל שיחה, כל הרצאה, כל פגישה שלנו, מתחילות ומסתיימות במילה "ערבות".

היינו אחדים וקולנו בקושי נשמע. היום אנחנו מונים עשרות אלפים ברחבי ישראל ולמעלה משני מיליון ברחבי העולם. ספרדים ואשכנזים, צברים ועולים, חילוניים ודתיים, סטודנטים ופרופסורים, בעלי הון ואנשים שבקושי גומרים את החודש. יהודים, נוצרים ומוסלמים.

הצמיחה הזו לא התרחשה כך סתם. עם השנים, יותר ויותר אנשים התחילו להפנים ולהרגיש את העוצמה ואת החיות שטומנת בחובה המילה "ערבות". והיום זה כבר צריך להפוך לנחלת הכלל.

למה? כי המציאות מחייבת

המציאות של היום היא גלובלית. משבר אחרי משבר, התובנה הזאת מחלחלת אל תוך ההרגשה. לא נוכל לברוח איש מרעהו. לא נוכל. כמה שננסה. מאות כתבות. עשרות מאמרים מדעיים. אין-ספור אמירות של פוליטיקאים. ומסר אחד שחודר את הכול: "בעידן הגלובלי - כולנו בסירה אחת". והסירה הזאת מתחילה להתמלא במים. יש בה סדק שהולך ומתרחב. הסדק החברתי.

אף אחד לא אשם בפילוג בינינו, אבל כולנו יצרנו אותו יחד. בכל יום שעובר המים מציפים עוד ועוד את הסירה. אם היא תטבע, היא תוריד למצולות את כל מי שנמצא על סיפונה. את אלו שנחים בתאי הפאר במחלקה הראשונה, את אלו שיושבים בתאים הקטנים של מחלקת הנוסעים, את אלו שישנים בשקי שינה על הסיפון, וגם את אלו שנמצאים מאחורי ההגה. את כולנו.

אולי נראה לנו שזה לא נורא כל כך, שאפשר עדיין להתעלם. אבל בתוכנו אנחנו כבר יודעים: אנחנו חייבים לאחות את הסדק הזה. פשוט

חייבים. ואנחנו יכולים לעשות את זה רק ביחד. מתוך הסכמה והבנה הדדית. זהו המסר שאיתו יוצאת היום תנועת הערבות. למה? כי הגיע זמן הערבות.

2. הגיע זמן הערבות

הערבות היא עניין פרקטי. לא רעיון מופשט. הערבות מחייבת קורת גג הולמת, חינוך נאות וזכויות בסיסיות לכולם. כל אחד מאיתנו זכאי לחיות חיים הוגנים, בכבוד. אבל לא נוכל להגיע לכך, אם לא נעמיד לפני הכול את חזון הערבות. למה? כי על אף שהדרישות העולות מהעם מוצדקות ומחייבות מענה, הן רק סימפטומים.

הנגע הממאיר הוא הפילוג. האדישות לזולת. זהו הסדק שנפער בבטן הסירה המשותפת שלנו. והטיפול בו חייב לעלות לראש סדר העדיפויות.

להעביר כסף מעשירים לעניים, מביטחון לדיוור, להמיר מיסים עקיפים במיסים ישירים וגם להחליף ממשלה כזו בממשלה אחרת - כל זה טיפול בסימפטומים. העברת חבילות כסף ממקום למקום רק תסיט את שיווי המשקל מצד לצד. אבל המים ימשיכו להיכנס לתוך הסירה.

הכרחי לטפל במצוקות הבוערות של עכשיו, אחרת לא נוכל לחשוב על המחר. אבל במקביל, אסור לשכוח כי הפתרון האמיתי לבעיות הכלכליות, החברתיות והקיומיות שלנו הוא רק הערבות.

כי הרי מהי ערבות הדדית?

זהו אותו ביטחון פנימי, אותה תחושה של רוגע, שאני יכול להפסיק לדאוג לצרכים הבסיסיים ביותר שלי, להשתחרר מהדאגה לעצמי. מדוע? כי כל השאר דואגים לי, ואני דואג להם. בדיוק כמו במשפחה. זוהי אותה הרגשה חמה, מלטפת וכל כך אמיתית, שאנחנו, כל ישראל, "ערבים זה לזה".

כשיש בינינו ערבות החלש לא נרמס, כי ערבות פירושה אחריות הדדית.
כשיש בינינו ערבות חשוב לי שלא רק לי תהיה עבודה שמפרנסת
בכבוד.

כשיש בינינו ערבות איש אינו פוגע ברעהו או עושק אותו, כי ממתי
פוגעים בבני משפחה?

כשיש בינינו ערבות איש אינו מעלים מס, כי למה לגנוב מהעוגה
המשפחתית הכללית?

כשיש בינינו ערבות איש אינו יכול להיות מאושר, בלי שכולם יהיו
מאושרים.

3. אז מה עושים?

ברמה המיידית:

עלינו לדאוג לצרכים ההכרחיים של כולנו. איך? כמו במשפחה. כולנו,
סביב שולחן עגול - נציגי העם, פוליטיקאים, כלכלנים, סוציולוגים ואחרים,
חושבים יחד מהו הדבר הנכון ביותר עבור המשפחה המורחבת שלנו. יש
למדינה הכנסות. ויש לה גם הוצאות. בואו נחשוב איך נכון לחלק אותן, כך
שהדבר ייטיב עם כולנו. ובשקיפות.

כיצד מקבלים החלטה?

שוב, כמו במשפחה. במשפחה אוהבת ודואגת, גם כשלא מסכימים,
מחפשים את טובת המשפחה. אח אחד עצלן, השני מבריק, השלישית
שאפתנית. אנחנו לא זהים. אבל כמשפחה, תפקידנו להתאמץ לספק לכל
אחד את מה שהוא צריך. יש ציבור מקופח? חובה לדאוג לו לפני האחרים.
זוהי הגישה הנכונה. אם נתחיל ונסיים כל פעולה מתוך מחשבה על
האיחוד בינינו - הכול אפשרי.

ברמה השורשית:

עלינו להשתמש בסביבה שמקיפה אותנו. אין-ספור מחקרים בפסיכולוגיה ובמדעי החברה מוכיחים: הסביבה קובעת את סולם הערכים של האדם.

הסביבה קובעת:

מה נקנה.

איך ניראה.

כיצד נתנהג.

על מה נחשוב.

הדוגמה הטובה ביותר לכך היא מה שקרה בישראל בקיץ 2011. פתאום כולם מדברים על צדק חברתי. נכון, מקימי המאהלים ברוטשילד הציתו את המדורה. אבל מי ליבה את האש?

התקשורת

לכן, בשלב ראשון, עלינו לחתור לשינוי בשיח התקשורתי. במציאות של היום אין צורך בתכניות ריאליטי ובשעשועונים שמנפחים את האגו. אפשר ליצור בידור מרתק לא פחות, שכולו ספוג בנתינה ובדאגה לזולת.

היום, אנחנו צורכים תקשורת של פעם. תקשורת שמיוסדת על רייטינג, שמונעת על ידי דו"ח רווח והפסד, ששוטפת אותנו בערכים נבובים וחלולים. אבל אנחנו צריכים תקשורת אחרת. תקשורת שתמחיש לנו שהאגו לא מנצח, הוא רק מפסיד. תקשורת שתמחיש לנו שגם אם אנחנו לא רוצים, אנחנו בכל זאת מחוברים.

כלי התקשורת צריכים להפוך לסביבה שתקשור בינינו. כל הזמן.

ואז לא הכסף ולא השררה, לא הסלבריטי ולא הטייקון, אלא רוח הערבות, היא שתמלא את המחשבות והרצונות שלנו.

רשת האינטרנט

היא יותר מתקשורת. הרשת הוציאה מאות מיליוני אנשים לרחובות, עוררה מהפכות, שינתה את פני המציאות בצורה דרמטית. כוחה טמון בקשר שהיא יצרה בין מיליארדי אנשים. בדיוק בגלל זה היא מאפשרת לנו, ציבור הגולשים, להניע את מהפכת הערבות. וזה כבר תלוי בנו. רק בנו. לא במנהלי רשתות התקשורת.

מעל כל הבמות שמאפשרת הרשת - בפייסבוק, במיי-ספייס, ביו טיוב, בטוויטר ועוד - עלינו לייצר דיונים חופשיים וסוערים על הדרך ליישם את הערבות בינינו. על טבע האדם, על מצב העולם, על מהות הבעיה ועל דרכי הפתרון. הרשת מאפשרת לנו להתעלות מעל ההבדלים החיצוניים שמפרידים בינינו, ועכשיו היא יכולה להפוך לסביבה שבה נחנך מחדש את עצמנו. ואם כבר מדברים על חינוך...

מהפכה בחינוך

הילדים שלנו, האהובים כל כך, גדלים לתוך מציאות בלתי נתפסת. גילויי אלימות, אדישות וזלזול, ניכור וחוסר אמון, מציפים את סביבתם. ואנחנו עומדים חסרי ישע.

ההשקעה בילדינו היא האחריות המיידית שלנו, והפירות ממנה הם התקווה היחידה של כולנו.

לכן האתגר האמיתי של מערכת החינוך לא צריך להיות "לפטם את הילד בידע", אלא לבנות ממנו "אדם". אדם שיש לו את הכוח ואת היכולת להתמודד עם המציאות המורכבת שמחכה לו אחרי שהוא מסיים את הלימודים.

המערכת אינה אשמה. לא המורים אובדי העצות, ולא הילדים חסרי המנוחה. גם כאן, כמו בתקשורת, כמו בכל תחום, הבעיה היא בגישה. כי בתי הספר, שאמורים להכין את הילדים שלנו לחיים, לא השתנו מאז המהפכה התעשייתית. אבל העולם השתנה. כולנו מבינים את זה.

"לתקן את העולם זה לתקן את החינוך". השיטה לחולל את השינוי הנדרש בחינוך קיימת. אנחנו, בתנועת הערבות, מפתחים אותה זה מספר שנים. זו לא עוד "רפורמה", אלא שינוי תפיסה של ממש.

ממצב של מורה עייף שעומד מול תלמידים סרבנים, למצב של מחנך עם ברק בעיניים שיושב במעגל ביחד עם חברים-ילדים. זו שיטה שיש בה ילדים בוגרים שמדריכים ילדים צעירים יותר, שיש בה בסיס של דוגמה אישית, מקום גדול ללמידה מתוך משחק ויסוד לרכישת כישורי חיים.

זו שיטה שממלאת את החיים בתקווה ובשמחה. יש בה עוד המון פרטים, ולכן פשוט נקדיש לה הסבר נפרד.

4. אנחנו

חיים בתקופה מרגשת, היסטורית. בימינו נפתח חלון הזדמנויות שלא היה כדוגמתו. ההתעוררות החברתית שכולנו חלק ממנה, משקפת דבר גדול בהרבה ממחאה על דיור או אפילו על סדר חברתי חדש.

כי עמוק בפנים, מאחורי הדרישה לצדק, למאבק על הבית ועל יוקר המחיה, מסתתרת הכמיהה להרגיש איש את רעהו. גם אם אנחנו עדיין לא מודעים לכך, כשאנחנו מתפרצים זה על זה, כשאנחנו לא מסכימים, כשאנחנו מתנהגים בגסות, כשאנחנו לא רוצים לשמוע, להבין... גם אז, אנחנו מחפשים בתוכנו דבר אחד בלבד - את הקשר בינינו.

הרבה זמן היינו בודדים. כבר שכחנו איך זה מרגיש להביט זה לזה בעיניים. התגעגעו לערבות. התגעגענו כל כך.

אם נעטוף בערבות כל אדם במדינה, כמו אם שעוטפת בחיבוקה האוהב את הרך הנולד, כל אחד מאיתנו ירגיש את החום ואת הביטחון שמקבל הפעוט מאימו. ביטחון שיאפשר לנו לא לדאוג יותר בחיינו. ואז, נוכל להעביר הלאה את אותו ביטחון. לעוד אדם ולעוד אדם. לכולם. כך נוזיר הביתה את האהבה. לתמיד.

הדרך אל הצדק החברתי

חברת מס' 2, אוגוסט 2011

1. התקווה

הייתה איתנו תמיד. היא לא עזבה, אפילו בזמנים הקשים ביותר. איפשהו, בקצה המנהרה, האיר תמיד ניצוץ של תקווה. אבל בקיץ 2011 גילינו פתאום שאיבדנו אותה.

אנחנו אומרים שיקר פה. כי באמת נהיה פה יקר. אנחנו אומרים שאי אפשר לשכור כאן דירה. ובאמת, איך אפשר לחיות בלי בית? אנחנו רוצים חינוך אחר, ובחינם. כי משהו לא טוב קורה לחינוך של הילדים שלנו. אנחנו דורשים צדק חברתי. ובצדק.

אבל חשוב מאוד שנבין, שבשורש הכאב שלנו, נמצאת ההרגשה המתסכלת שלאף אחד לא אכפת מאיתנו. מתוך ההרגשה הזאת, "העם דורש צדק חברתי".

אבל לדרוש זה לא מספיק. צריך לעשות. בפועל.

מה עושים?

2. מתיישרים סביב "שולחן עגול"

נציגי המגזרים השונים בעם לצד נציגים מהממשלה. כלכלנים, אנשי עסקים ומומחי נדל"ן לצד פעילים חברתיים. אנשי חינוך ואקדמיה לצד נציגי מיעוטים. מומחים מכל קצוות הקשת. אנשי מעשה שכבר הוכיחו את עצמם. כולם, יושבים יחד סביב שולחן אחד. אבל הפעם נדרש מהם משהו אחר. צריכה להיות בהם נטייה מיוחדת. הנטייה לדאוג לכולנו.

למה?

כי על כתפיהם מוטלת אחריות גורלית. עליהם לשמש כ"ראשי המשפחה" המורחבת שלנו.

למה?

כי "משפחה" הוא מושג מפתח במציאות הנוכחית. ללא ההרגשה שכולנו בני משפחה אחת, יושבי השולחן לא יצליחו לקבל החלטה צודקת. יותר מכך: אם לא נרגיש שכולנו בני משפחה, המצב במדינה רק ילך ויחריף. חברתית, פוליטית ומדינית.

כל אחד ימשיך לתרגם לפי הבנתו את המושג "צדק" וינסה לחתוך לעצמו או למגזר שהוא מייצג את החתיכה הכי גדולה מהעוגה. ואז רוב המגזרים ימשיכו לקבל רק פירורים. ושוב לא יהיה צדק.

כדי להביא לצדק חברתי אמיתי, משתתפי השולחן העגול יצטרכו להתחייב לכך שהם ישתדלו להתעלות מעל האגו ומעל הדרישות הפרטיות שלהם ולדאוג לכולנו. מה פירוש להתעלות מעל האגו? לוותר זה לזה, גם כשהו כואב. רק כך הם יוכלו להתחבר לכאב של כולנו.

רק מתוך הרגשה שכולנו "משפחה אחת", הם יוכלו לחלק באופן צודק את העוגה הכללית.

ועוד תנאי הכרחי להצלחת "השולחן העגול": שקיפות.

3. כל הדיונים

ממש כולם, חייבים לעבור בשידור חי. הריבים והמחלוקות, הספקות וההחלטות הקשות, הכול צריך להתרחש לעיני העם. כי במשפחה אין מה להסתיר.

כן, זו תכנית "ריאליטי". אבל ממש לא עוד "האח הגדול" או "הישרדות" שבהן האגו חוגג. ב"שולחן העגול" הצופים מכריעים את גורל המשפחה שלהם, שמוטל על הכף.

4. בריאליטי האמיתי שלנו

גם אנחנו, הצופים, יושבים סביב השולחן. העם, ולא מישהו אחר, יצטרך להחליט באיזו בעיה מטפלים קודם. ביחד. בהסכמה. מתוך ויתור הדדי. מדובר בתהליך מתמשך שיצריך השתתפות של כולנו. אין ספק שהוא לא יהיה פשוט, אבל אין דרך אחרת כי מדובר בטיפול שורש. רק כשנערב את כל "בני המשפחה" בקבלת ההחלטות, נוכל להיבנות כמשפחה אמיתית. איך משתפים את כולם?

5. על ידי התקשורת

התקשורת חייבת להבין שגם היא חלק מהמשפחה. כי הרי מי משפיע עלינו יותר מאמצעי התקשורת?

התקשורת תצטרך לפשוט את גלימת האינטרסים ולדאוג לכך שלא נאבד, ולו לרגע, את ההרגשה שאנחנו, כולנו, קשורים זה לזה. כי את הקשר הזה אי אפשר להתיר.

התקשורת תהיה מחויבת להזכיר לנו את זה. כל הזמן. לדבר, לדווח, לתעד, לכתוב ולשיר את זה. יהיה עליה לתמוך בנו. ואותה הרוח, רק בעוצמה גדולה עוד יותר, חייבת לנשב גם ברשתות החברתיות.

כשהרוח המשפחתית תתחיל לחדור לכל תחומי החיים שלנו - לכל מפגש, לכל שיחה, אפילו לאירועי התרבות ולתכניות הבידור - ישתנו פני החברה. במקום רק לדבר על זה, נתחיל לחיות את זה. נשמח בשמחת כולם ונצטער בצער של כולם. נלמד להרגיש כמשפחה אחת. הרגשה זו תיצור שדה של תמיכה חיובית סביב משתתפי "השולחן העגול", והוא שיעניק להם את הכוח לדאוג לא רק לעצמם, אלא לכל המשפחה.

6. מהי ההחלטה הראשונה שנקבל כ"בני משפחה"?

משפחה לא יכולה לאפשר לילדיה להישאר רעבים ללחם. ללא קורת גג לראשם. בלי יכולת לסגור את החודש. במשפחה דואגים קודם כל לחלש. אבל אחרי שנספק לחלש את צרכיו הבסיסיים, נצטרך לענות על עוד הרבה שאלות מהותיות וקשות:

איך לוקחים בחשבון את טובת כל ה"משפחה"? איך מתחשבים ברצונות של כולנו? איך קובעים את סדרי העדיפויות? איך מקבלים החלטה ביחד? למי דואגים קודם? לחיילים המשוחררים או לזוגות צעירים; לאימהות החד-הוריות או לנכים; לפנסיונרים או לחסרי הבית.

אז איך מחלקים את העוגה בין כולנו?

תפקידם של המומחים שהתאספו סביב השולחן, יהיה להסביר לנו את ההשלכות של כל החלטה. אבל אנחנו נהיה אלה שנצטרך להכריע, כמשפחה. ביחד. במשאל עם.

הדבר החשוב ביותר הוא שהחלטות יתקבלו באווירה משפחתית. לא לחינם אנחנו חוזרים על זה שוב ושוב. רק ההרגשה שכולנו שייכים לאותה משפחה, תמנע מאינטרסנטים שונים למשוך את השמיכה לעצמם או למגזר שהם מייצגים בלבד.

כי אם זה יקרה, נרגיש מיד שאלו שאינם מוכנים להציב בראש את טובת "המשפחה", מהווים נטע זר. וזה יחייב אותם להשתנות, או לחילופין לעזוב את "המשפחה" שיושבת סביב ה"שולחן העגול".

ועוד דבר: כדי לפתור ביעילות את הבעיות שלנו, חשוב להכניס לשיח הציבורי את המושג "הכרחיות". נציג ציבור מסוים יוכל לבקש משהו עבור אותו הציבור, רק אם זה באמת הכרחי עבורו.

הכרחי, למשל, שנאפשר קצבה הוגנת לאימהות החד-הוריות. הכרחי שנסייע לזוגות צעירים בדיור. הכרחי שנפקח על מחירי המזון. הכרחי שנעזור לסטודנטים ולפנסיונרים.

אבל הכרחי שנחשוב גם על הטווח הארוך: נחשוב חינוך, נחשוב רפואה, נחשוב תשתיות ונדל"ן בר השגה, נחשוב על המגזרים המקופחים ועוד ועוד. חשוב להבין: לא מדובר כאן על ועדה זמנית. חשוב לנו שייבנה מקום לשיח מתמיד. וישב בו צוות מקצועי, שידע לעזור לנו לרפא את תחלואי החברה הישראלית, אבל גם לפתח נוגדנים בפני מחלות עתידיות.

7. לביצוע. ומיד.

דבר נוסף שחשוב מאוד שיקרה הוא שכל ההחלטות ירדו לביצוע מייד. ובלי סיבוכים בירוקרטיים מיותרים.

כי אם נראה תוצאות בשטח - אם אנשים יתחילו לצאת ממעגל העוני, אם החינוך יחזור לרחובות - תתפשט בכל אחד מאיתנו ההרגשה שבמשפחה הזו דואגים לכולם. ושבטוח לא יפסחו גם עלינו. שגם תורנו יגיע. כי גם אנחנו חלק מהמשפחה.

ואז, כשנוותר לאחרים, לא נרגיש יותר שאנחנו קורעים מעצמנו משהו. להיפך. הביטחון שדואגים לנו, יאפשר לנו לדאוג גם לאחרים. כשנראה שמישהו סובל, שהוא נמצא במצוקה אמיתית, נרצה לוותר לו. החום שנגלה בינינו, יגרום לנו להבין שהעניין כלל אינו בכסף, אלא בהרגשה שכולנו יחד, מפליגים באותה הסירה. ואז גם הצדק החברתי יחזור.

צורת המחשבה המשפחתית שנאמץ, תגרום לעולם כולו להסתכל עלינו בהשתאות. וכך, אנחנו, העם הקטן וקשה העורף, נתחיל לשמש דוגמה לכל העולם. נציגי המדינות השונות ינהרו לארץ כדי להתרשם מהניסיון שצברנו. כולם ירצו ללמוד מאיתנו כיצד לבנות קונצנזוס לאומי ובין-לאומי אמיתי גם אצלם. כשננהג זה בזה כבבני משפחה, נראה באופן מוחשי שבכל יום שעובר, אותם כוחות שליליים שמתעוררים כלפינו כעת בעולם, משתנים לטובה.

8. פשטות.

זה יכול להישמע פשטני. אבל העניין הוא, שזה באמת פשוט. אם נראה דוגמה של שולחן עגול כזה מול העיניים, נבין פתאום שכל הבעיות שלנו: היעדר הצדק החברתי, מצוקת הדיור, מחירי המזון ואפילו ההחרפה במצבנו המדיני - כל אלה, הופיעו רק בגלל שהתרחקנו איש מרעהו. רק בגלל שאיבדנו את ההרגשה שאנחנו, כולנו, ערבים זה לזה. ואז נרצה להחזיר את ההרגשה שאיבדנו. את הערבות ההדדית. את המשפחתיות.

רק תחשבו על זה. יום יבוא ואנחנו, וגם ילדינו, נביט לאחור ונגיד:
בקיץ 2011 החזרנו הביתה את התקווה.
לתמיד.

הצעת תנועת "הערבות" שהוגשה לוועדת טרכטנברג

אוגוסט 2011

מבט בוחן על המציאות החברתית בישראל של ימינו יגלה, כי לצד הדרישה לחלוקה צודקת יותר של התקציב הלאומי, העם דורש להרגיש שנעשה עימו צדק.

לכן במסמך זה, בחרה תנועת "הערבות" לשים דגש דווקא על סיפוק הצורך בצדק חברתי.

אנו סבורים כי גלי המחאה שאנו עדים להם, אינם אלא תופעות חיצוניות. ביסודם מפעם צורך חברתי-פנימי של העם שלנו - הצורך להרגיש חלקים ממשוהו גדול הרבה יותר; הצורך להשתייך לחברה צודקת ששומרת על פרטיה, שבה יש מישהו שמקשיב לקולנו, שמתחשב בדעתנו, שחושב עלינו ודואג לנו... כמו במשפחה אחת גדולה.

טרם תיגש ועדת טרכטנברג לדון במספרים, עליה להבין כי את הצדק החברתי המיוחל שעומד בבסיס המחאה החברתית הגדולה בהיסטוריה של מדינת ישראל, ניתן יהיה להשיג רק דרך יצירת ערבות הדדית בין חלקי העם השונים.

*

מטרתו של מסמך זה היא להציג בקווים כלליים את הגישה שתחזיר לעם את הרגשת הצדק החברתי. אנו סבורים כי רק יצירתה של אווירה חברתית שתגרום לכולנו להרגיש שאנחנו משפחה אחת, היושבת סביב שולחן עגול לדיון משותף, תאפשר פתרון לטווח ארוך. רק גישה "משפחתית" תחזיר את רוח האחדות אל העם ותמנע גלי מחאה נוספים, שעשויים להיות חריפים הרבה יותר.

*

עיני כל העם נשואות היום אל "הוועדה לשינוי חברתי-כלכלי", בראשות פרופ' מנואל טרכטנברג. אנו סבורים כי יש בכוחה לפתור את הבעיות שהציפה המחאה הנוכחית ולהשיב לעם את הרגשת הצדק החברתי, הסולידריות והקונצנזוס, שכה חסרה לו. עם זאת, ברור גם כי קיימת סכנה של ממש בפריצת המסגרת התקציבית. מה יכולה, אפוא, הוועדה לעשות למול דרישות כה רבות ועוגה תקציבית כה מוגבלת?

כל בר דעת מבין כי תקציב המדינה אינו מאפשר מענה מלא לדרישות הכלכליות והחברתיות הרבות, לגיטימיות ככל שיהיו. היענות כזו תוביל להגדלה משמעותית בהוצאות המדינה ותחייב את הגדלת הגירעון הלאומי - פעולה מסוכנת למשק.

זאת ועוד: ה"מממן" של מבול הדרישות, אשר יישא בעיקר הנטל, הוא מעמד הביניים, שכבר כיום משלם את חלק הארי של הכנסות המדינה ממסים. לפנינו "משחק סכום אפס", שבו רווח של האחד הוא בהכרח הפסדו של האחר.

אך לא זו בלבד: אין לשכוח כי העולם נתון כיום במשבר כלכלי הולך ומחריף. במוקדם או במאוחר, צפוי המשבר העולמי להשפיע לרעה על הכלכלה הישראלית, המייצאת כיום כ-45% מתוצרה הלאומי הגולמי לחו"ל. השפעה זו סופה שתתבטא בירידה חדה בהכנסות ממסים ובעלייה בגירעון הממשלתי, אם הממשלה לא תקצץ בהוצאות. ושוב אנחנו ניצבים בפני מבוי סתום.

הפתרון טמון במיסוד כלכלה חברתית מאוזנת, שתעמיד במרכזה את הדאגה לכלל העם.

כדי לספק את הצורך האמיתי של העם בצדק חברתי ובמקביל לעמוד במסגרת תקציב המדינה, יש לשתף את העם בתהליך קבלת ההחלטות עצמו. כל החלטה כלכלית שתתקבל בהסכמה רחבה, תהיה בהכרח החלטה נכונה.

במה דברים אמורים?

העם חייב לקחת חלק בתהליך

המחאה היא של העם וחייבת להיפתר מול כל העם. לפיכך, הדיון על חלוקת התקציב חייב להתקיים בשקיפות מוחלטת ובשיתוף מוחלט, כדי למנוע את תחושות הקיפוח וחוסר האמון הקיימות היום.

רק כשכל אזרח יבין את התמונה הכללית וירגיש שהוא חלק ממשפחה אחת גדולה, שמחלקת בין כל פרטיה את "המשכורת המשפחתית", הוא יסכים ואף יתגאה לוותר לטובת הילד החולה והחלש במשפחה.

העם מייחל להרגיש שנציגיו משרתים אותו, מייחל לשוב ולהאמין במערכת, לחוש שהיא מפיחה בו תקווה לעתיד טוב יותר. לכן כל ניסיון לפתור את הבעיה בלי לבנות בכל אזרח את ההרגשה שדואגים לו, לא יספק איש ויביא להתעוררות מחאה חריפה עוד יותר.

רק גישה שתאפשר לכל חלקי העם להתדיין ולקבל החלטות במשותף, מתוך הרגשה של ערבות הדדית, תביא להבראת האווירה בעם. והשינוי באווירה הכללית יביא לתמיכה משותפת בהחלטות שיתקבלו בוועדה.

מחד גיסא, ההרגשה שכולנו משפחה אחת תגרום לנו להבין שאי אפשר שכל אחד וכולם יחד יקבלו הכול ומיד. ומאידך גיסא, דרך קבלת ההחלטות החדשה תגדיל את הנכונות לוותר זה לזה. הרגשת השייכות למשפחה המורחבת שלנו תגרום לאנשים לרצות לתרום לזולת.

תחושת הקיפוח הנובעת מהוויתורים ההכרחיים תתחלף בסיפוק ובחום שינבעו מתוך היחסים החדשים שנבנה בינינו וייתנו מענה לרוב הצרכים הכלכליים שלנו. ואלו מבינינו שהצורך שלהם בסיוע הוא עניין קיומי ממש, יזכו למענה במסגרת תקציב המדינה.

מטריית הערבות מסוגלת לייצר ערך כלכלי בל יתואר, ובה טמון הפתרון האמיתי לבעיותינו.

ועדת טרכטנברג כמקרה מבחן

לפני הכול, אנו נדרשים "לכבות את השריפה" – לדון יחד, מתוך דאגה הדדית, במציאת פתרון מיידי לבני המשפחה שלנו שחיים מתחת לקו העוני, שאין להם די אוכל לכל החודש או מיטה לישון בה. רק לאחר מתן פתרון מוסכם למצוקות הקיומיות שלהם, אפשר יהיה להמשיך בתהליך. פתרון בעיותיהם הוא תנאי הכרחי לגיבוש הערבות בינינו.

העלות הכלכלית של סיוע הכרחי זה נמוכה משמעותית מעלות "סל הדרישות" הכולל של המוחים, ותהליך קבלת ההחלטות המשותף יבטיח שההחלטה שתתקבל תהיה בהכרח ההחלטה הנכונה.

לאחר מכן, כצעד ראשון בדרך לפתרון הבעיה הכוללת, מחויבת ועדת טרכטנברג לשמש דוגמה לכל העם, בכך שחבריה יחיו את רוח המשפחתיות. עליהם להראות לכולם כי הם דנים יחד בעתיד המשותף של כולנו, במטרה להגיע לצדק חברתי אמיתי. וצדק חברתי אמיתי יכול להתקיים רק מתוך הסכמה הדדית, בערבות הדדית.

את השבת הצדק לעם, באמצעות עקרון המשפחה המאוחדת, יש ליישם על ידי דיונים משותפים ופתוחים באמצעי התקשורת. ניתן, למשל, לפתוח מקום שבו העם יוכל להשתתף ולהביע את דעתו באופן פעיל בדיונים – אם בנוכחות פיזית, ואם באמצעות האינטרנט או על ידי שליחת מסרונים.

כדי לאפשר לעם השתתפות מועילה, חובה לצרף לדיונים שורה של מומחים שידעו להסביר את מורכבות הבעיות הכלכליות-חברתיות, בשפה פשוטה ומובנת. ליווי תקשורתי רציני לתהליך האמור יאפשר לעטוף הסברים אלה במלבוש פופולרי, בדמות מערכונים, שירים ואף אירועי הסברה המונויים. התגייסותה של התקשורת למערכה תאפשר לכולנו להבין את הבעיות ואת ההצעות לפתרון, ובעיקר להרגיש עד כמה כולנו נמצאים באותה סירה.

תהליך חינוכי והסברתי שכזה, המזמין את האזרח לקחת חלק פעיל ושווה בדיון, יאפשר גם לדרוש ממנו לקחת אחריות על התהליך. הבנה אמיתית של העובדות תעזור להגיע להסכמה כוללת בעם. וההסכמה הכוללת תשיב לעם את הרגשת שותפות הגורל ועימה גם את תחושת הצדק החברתי.

תנועת "הערבות" – בשירות ועדת טרכטנברג

אנו, חברי תנועת "הערבות", בעלי ניסיון מוכח בתהליכים מסוג זה, כפי שניתן להתרשם מדיוני "השולחן העגול", שאנו מקיימים בכל רחבי הארץ. אינספור פעמים חוינו כיצד דיון שנערך ברוח משפחתית, ובו נוטלים חלק אנשים בעלי דעות שונות מכל קצוות החברה הישראלית, מתגבש לבסוף לעמדה המקובלת על הכלל. ניסיונו מראה כי גישת "השולחן העגול" מצמצמת את ההתנגדויות, גורמת להרגשה של שותפות לתהליך, מפיתה רוח חדשה של צדק ומאפשרת לאדם לראות את התמונה הכללית. הרחבת נקודת מבטו של אדם מעבר לבעיותיו האישיות, שהוא דורש למצוא להן פתרון מידי, מעניקה לו יכולת לעלות מעל חשבונותיו האישיים ולחתור לקראת פתרון כולל, שיספק את כולם.

תנועת "הערבות" רואה עצמה מחויבת להעמיד לרשות הוועדה את כל מוסדותיה וכליה הטכנולוגיים, לתמוך אידיאולוגית ולשמש כ"אם המשפחה" השומרת על רוח האחדות בעם. כל זאת במטרה להוביל תהליך

שיחזיר את הרגשת הצדק החברתי לכולנו, ויאפשר לנו לפתור יחד, תחת לחות זמנים ברורים ומחייבים, את בעיותינו הקיומיות.

דוגמה לכל העולם

אנו נמצאים בשעת רצון שבה ניתנה לממשלה בכלל ולוועדת טרכטנברג בפרט, הזדמנות להוביל תהליך חברתי, שיאפשר לכונן במדינת ישראל חברה צודקת ומתקדמת יותר.

אין מדובר ב"פעולת אינסטנט". יש צורך בבניית תהליך עקבי, שיטתי ובלתי פוסק שיתפרס על פני תקופה סבירה, תוך שמירה על הרוח הנכונה מאחורי העשייה. אם בסופו של התהליך האמור נצליח להגיע לקונצנזוס לאומי אמיתי שיספק את כולם, לא רק שנשיב לעם ישראל את הרגשת הצדק החברתי, אלא נהווה דוגמה למודל מוצלח עבור העולם כולו.

חינוך ילדים ברוח הערבות ההדדית

נספח לפנייתנו לוועדת טרכטנברג, אוגוסט 2011

אנו רואים את התהליך כתהליך אסטרטגי בעל ראייה לטווח ארוך. העקביות והשיטתיות צריכות לבוא לידי ביטוי גם בדורות הבאים שיתפסו את מקומנו, ושעל כתפיהם תתבסס החברה הטובה יותר שכולנו מעוניינים לבנות.

העקרונות הם אותם עקרונות, וביסודם הערבות ההדדית, אך עשינו גם התאמה לדור הצעיר שיוכל לפרוח מתוך הזרעים שאנו שותלים היום.

הבעיה בחינוך ידועה וכואבת. אין צורך להכביר במילים. ילדים מגלים חוסר עניין. הציונים יורדים בהתמדה. המורים עוסקים יותר ממחצית מזמנם בבעיות משמעת וסדר, ההורים סובלים. כולם מביעים חוסר שביעות רצון כללי מהמערכת.

חלק מהבעיות נובעות מהאופן שבו בנויה המערכת - היא מתקשה להסתגל לשינויים. אבל השינויים הכרחיים.

מבט חטוף וכואב על המקום שאליו אנחנו שולחים את ילדינו מדי יום, יגלה שלא השתנה הרבה מאז המאה ה-19 וימי המהפכה התעשייתית:

ארבעים ילדים בכיתה, ישיבה מאחורי שולחנות, אסור לזוז או לקום, שיעורים ארוכים, הפסקות אוכל קצרות, כמויות אדירות של ידע לשינון, תנועה מרוכזת של ילדים מכיתה לכיתה ועוד.

כל אלה נבעו מהצורך דאז להקים "פס ייצור" של עובדים שיאכלסו את המפעלים הרבים שהוקמו.

גם אם לא דייקנו לגמרי בפרטים, המתרחש היום בין כותלי בית הספר משקף היבט מצומצם מאוד של המושג "חינוך". בתי הספר משתדלים להקנות לילד כלים שבעזרתם הוא יוכל להמשיך ללימוד באוניברסיטה, אבל הם לא מחנכים אותו במלוא מובן המילה.

כי החינוך הוא לא רק ידע. "חינוך" הוא שם כללי לתהליך שמעצב את האישיות, את ההשקפות ואת ההתנהגות של כל אחד ואחד מאיתנו. מהות החינוך היא ללמד את הילד - האדם הקטן - איך להתמודד עם החיים, ומה לעשות כדי להצליח בהם באמת. בית הספר, שמכשיר את הילדים בעיקר לשנן חומר, כבר מזמן לא רלוונטי עבורם. זו אולי הסיבה העיקרית לכך שהילדים שלנו מעבירים את מרב זמנם בציפייה לרגע שבו יסתיימו הלימודים.

לפיכך אנו מחויבים לשינוי קונספטואלי בפרדיגמה החינוכית. עלינו להתבונן באתגרים שמציב בפנינו העולם המודרני ולראות האם החינוך שלנו עונה עליהם.

העולם המודרני שבו אנו חיים הופך בתום התפתחות ארוכת שנים לכפר גלובלי שבו כולנו קשורים מבחינה חברתית, פוליטית וכלכלית.

מהרגע שנקשרנו זה לזה בטבורנו, אנחנו כבר לא יכולים לחיות על פי ערכים כמו חוסר התחשבות ודאגה לאינטרסים צרים. אלה ערכים ששייכים לעולם הישן, האינדיבידואלי והאגוצנטרי. מרגע שבו האנושות הפכה למערכת מקושרת וגלובלית חלים עליה החוקים שחלים על כל מערכת כזו בטבע.

גוף האדם הוא דוגמה למערכת מקושרת כזו. שיתוף הפעולה וההרמוניה בין כל תאי הגוף מאפשר לגוף לשמור על בריאות תקינה. כדי לשמור על

בריאות הגוף כל תא פועל לטובת המערכת כולה. ההרמוניה בין התאים הופכת את הגוף הבריא למכונה מושלמת ומדהימה, ובריאות הגוף תורמת משמעותית גם לבריאות האישית של כל אחד מהתאים.

האופן שבו פועלים התאים בגוף מבטא חוקיות שחלה על קשרי הגומלין בטבע כולו - יציבותה של כל מערכת תלויה ביחסים ההדדיים ששוררים בין הפרטים שמרכיבים אותה.

אי לכך, כל עוד אנו ממשיכים להתייחס זה לזה בצורה אנוכית (על אף שהעולם הפך מקושר), אנו פועלים בניגוד לחוקי הטבע. אנו נדמים בכך לתא בגוף חי שצורך לעצמו בלבד. במקרה של גוף האדם התוצאה היא גידול סרטני, ובמקרה שלנו - משבר בכל תחומי החיים.

כדי לצאת ממעגל הקסמים הזה, עלינו לשדרג את רשת הקשרים בינינו לרשת גלובלית באמת. כל אדם חייב להכיר בטבע העולם שבו הוא חי ולהבין שבמאה ה-21 גורלו תלוי ביחס שלו כלפי אנשים אחרים. לצד דיגיטציה (חינוך טכנולוגי) של הלימודים, אנו צריכים לבנות אנשים רגישים לזולת, אכפתיים ואחראיים בהתייחסותם לעולם, אנשים שירצו להמשיך ללמוד כל חייהם.

מכל האמור עולה, כי העולם שמתגלה לעינינו בראשית המאה ה-21 אינו זקוק לפתרון חומרי, כלכלי או פוליטי בלבד. בראש ובראשונה הוא זקוק לפתרון חינוכי. לא מן הסתם השיח הציבורי שנוצר סביב גלי המחאה החברתית בישראל, מציג את הצורך בחינוך לערכים כמו צדק חברתי וערבות הדדית.

אבות הפסיכולוגיה ההתנהגותית, ההתפתחותית והחברתית, וכן מחקרים עדכניים במדעי החברה*, קובעים כי הגורם המכריע בעיצוב

---

* דוגמאות אחדות מיני רבות לעניין זה הן הגישות האינטר-סובייקטיביות שמתפתחות כיום בתחום הפסיכולוגיה ההתפתחותית וכן מחקרים חברתיים בתחום הפסיכולוגיה החברתית שזכו לעדנה תקשורתית גדולה. החל בניסוי בית הכלא המפורסם של פרופ' פיליפ זימברדו (1971) דרך ספרים כמו "מחבורים" (2011) שמדגישים את השפעות הרשתות החברתיות שלנו על עיצוב חיינו, וכלה במחקרים חדשים שמקיימים על אישיות האדם בהתאם למידת השימוש שלו בפייסבוק ("Self-Presentation 2.0: Narcissism and Self-Esteem on Facebook").

אישיותו של האדם והתנהגותו היא הסביבה שמקיפה אותו. לכן לחנך פירושו להכניס את הילד לסביבה נכונה, שתשפיע עליו בצורה חיובית ותעניק לו ערכים ראויים. מסקנה - כדי שיצמח כאן דור שיוציא את העולם מהמשברים שבהם הוא נתון, עלינו להשקיע ביצירת סביבה אחרת לילדינו.

כבר מילדות האדם הצעיר צריך להבין שהאגואיזם הצר - הרצון ליהנות על חשבון הזולת - הוא הסיבה המרכזית לסבל שקיים בעולם המבוגרים. במקביל, עלינו להראות לילדים (באמצעות המחשות והפעלות מסוגים שונים) כיצד יחסים של התחשבות, סובלנות והבנה הדדית יהפכו את חיינו לטובים יותר. בדיוק כמו שיחסי האיזון וההרמוניה ההדדית ששוררים בטבע, יוצרים הרמוניה ומאפשרים את קיום החיים.

עשרת העקרונות החשובים בחינוך לעולם הגלובלי

1. **סביבה בונה אדם** - סביבת הילדים היא גורם ההשפעה המרכזי על הילד. לכן עלינו ליצור ביניהם מיני-חברה, משפחה קטנה, שבה כולם דואגים לכולם. ילד שיגדל בסביבה כזאת, לא רק שיפרח ויצליח להביא לידי ביטוי את כל היצירתיות והפוטנציאל שטמונים בו, אלא יצא אל החיים עם תחושת שליחות ודאגה לבניית חברה דומה גם בעולם שנמצא מחוץ למסגרת הבית-ספרית.

2. **דוגמה** - ילדים מתרשמים ולומדים מהדוגמאות שאנו מספקים להם, גם באופן אישי מהמורים ומההורים שלהם וגם מהמדיה ומכלל התכנים שהם נחשפים אליהם.

3. **שוויון** - בתהליך הלימוד מורה אינו רק מומחה בתחום ידע צר, אלא גם מחנך, שהוא אמנם בוגר יותר מן הילדים, אך אמור להיתפס ולהתנהג כ"אחד משלהם", שותף לדרך. כך הוא יוכל להעלותם בהדרגה מעלה מעלה. וזה תקף לכל היבטי הלימוד. דוגמה אחת לעקרון השוויון

היא שבמהלך השיעור הילדים והמחנכים יושבים במעגל ומשוחחים יחד, והשיחה מתנהלת ב"גובה העיניים".

4. לימוד דרך משחקים - באמצעות משחקים הילדים גדלים, מתפתחים, מבררים את הקשר בין דבר לדבר. משחק הוא הכלי שבאמצעותו הילד מכיר את העולם. למעשה, ילדים לומדים מהחוויה. לכן, הכרחי לשלב משחקים כמתודה המרכזית בעבודה עם ילדים. נכון לבנות עבורם משחקים שמהם כל ילד יבין שהוא לא מצליח בלי האחרים, שכדי להצליח עליו לוותר לאחרים, ושחברה טובה יכולה רק להועיל לו.

5. טיולים וסיורים שבועיים - יש להקצות יום מיוחד בשבוע שבו הילדים יוצאים אל מחוץ לכותלי בית הספר, אל הטבע או אל מקום רחוק כלשהו, בהתאם לגיל הילדים, כגון: גני חיות, פארקים, בתי חרושת, מפעלים, יישובים חקלאיים, אתרי צילום סרטים, תיאטראות. כמו כן יש ללמד אותם כיצד פועלות המערכות האנושיות שמשפיעות על חיינו כגון: משטרה, דואר, בנקים, בתי חולים, מוסדות ממשלה, בתי אבות ועוד - כל מקום שבאמצעותו ניתן ללמד את הילדים מהם התהליכים השונים שמרכיבים את מעגל החיים בעולמנו. במהלך הסיור ישולבו הסברים ואחריו יתקיים דיון על מה שראו.

6. בוגר מלמד צעיר - קבוצות הגיל הבוגרות מאמצות קבוצות גיל צעירות יותר, ואילו הצעירים חונכים את הצעירים מהם, וכן הלאה. כך כולם מרגישים שותפים לתהליך הלימוד, ורוכשים כלים חיוניים לקשר עם אחרים.

7. בתי משפט ל"קטנטנים" - כחלק מהתהליך הלימודי, הילדים צריכים "לשחק" מצבים שבהם הם נתקלים בחיי היום-יום: קנאה, שליטה, משחקי כוח, שקר ורמאות. עליהם לשחק את המצבים הללו, ולאחר מכן לנסות לעורר יחד תהליך שכולל למידה, ביקורת ובידור חברתי משותף. באמצעות חוויות כאלה, ילמד הילד להבין ולהרגיש את האחר. הוא יפנים שגם אחרים יכולים להיות צודקים, על אף שכרגע הוא לא מקבל את

דעתם. הוא יבין שמחר גם הוא יכול להימצא במצב דומה, שלכל אדם ולכל דעה יש מקום בעולם ושיש להתייחס בסבלנות לכולם.

8. צילום הפעילויות - מומלץ לתעד את הפעילויות שבהן משתתפים הילדים ולאחר מכן לצפות בהן יחד. כך הילדים יוכלו להתבונן על עצמם מהצד, לראות כיצד הגיבו במקרים שונים, לנתח את השינויים שהם עוברים ולפתח יכולת של רפלקציה עצמית.

9. קבוצות קטנות עם מספר מחנכים - כדאי מאוד שכל קבוצה בת 10-15 ילדים תלווה בשני מחנכים. כמו כן, ילווה את הקבוצה איש מקצוע המתמחה בהיבטים פסיכולוגיים-התפתחותיים ובהיבטים קבוצתיים-חברתיים.

10. תמיכה של ההורים - על ההורים לתמוך בבית בתהליך החינוכי שמתרחש בבית הספר - לדבר עם הילד על חשיבות הערכים שלמד בבית הספר, להוות דוגמה להתנהגות על פי ערכים אלה, ובוודאי לא להנחיל ערכים אחרים. לשם כך יש לפתוח קורסי הדרכה להורים.

בין מחאה חברתית למשבר כלכלי עולמי

מתוך הספר: "הכלכלה באור הערבות ההדדית"

שנת 2011 תיחרט בספרי ההיסטוריה כשנת מפנה, שבה שני אירועים מכוננים שהתרחשו בו זמנית גרמו לרבים ברחבי העולם - אזרחים, הוגי דעות ומקבלי החלטות - לתהות האם צורת החיים הנוכחית שלנו היא הרצויה.

האירוע הראשון הוא המחאה החברתית שהחלה במדינות ערב והביאה להפלת משטרים. בהמשך התפשטה המחאה לארה"ב, שכלכלתה מקרטעת ומתקשה להתאושש. משם למדינות אירופאיות המצויות בקשיים כלכליים משמעותיים, שזכו לכינוי מדינות ה-PIIGS, היינו פורטוגל, איטליה, אירלנד, יוון וספרד. היא לא פסחה גם על מדינות שכלכלתן יציבה, כמו גרמניה וישראל. המחאות הללו הוציאו מיליונים לרחובות בדרישה ל"צדק חברתי" ולשינוי השיטה הכלכלית שאפשרה את יצירתם של פערים חברתיים וכלכליים הולכים וגדלים ברחבי העולם.

האירוע המכונן השני הוא המשבר הכלכלי העולמי. הכלים הכלכליים שעמדו לרשות מקבלי ההחלטות (הפחתת ריביות, הזרמת כסף לשווקים, הפניית תקציבים אדירים במטרה להבריא את הכלכלה, הקמת קרנות סיוע ועוד) לא הצליחו לעצור את הידרדרות הכלכלה והשווקים הפיננסיים. כלכלות ומשקים ברחבי העולם לא הגיבו כפי שצפו התיאוריות הכלכליות המוכרות, עקב חוסר התאמתן של התיאוריות הקלאסיות המסורתיות לחוקי העולם הגלובלי והמקושר שאליו הגיעה האנושות בהתפתחותה. עולם שבו כל בני האדם והמערכות הכלכליות והחברתיות קשורים בעל כורחם בקשרי גומלין הולכים ומתהדקים. העולם החדש הוא עולם גלובלי-אינטגרלי שבו לכל אירוע, בין אם אסון טבע או זיהום אוויר ובין אם משבר כלכלי, יש השפעה עולמית, והתלות ההדדית בין כל פרטי המערכת היא מובהקת.

ברור ששני אירועים אלה, המחאה החברתית והמשבר הכלכלי העולמי, קשורים זה בזה, עת נפגשו שתי מערכות, החברתית והכלכלית, ונחשף הקשר העמוק ביניהן. ההבחנה החדה ביותר שהעלו אירועים אלה הייתה שמאחורי הכלכלה והמספרים עומדים אנשים, ושהכלכלה היא ביטוי ליחסים החברתיים בינינו.

הגידול בסחר הבינלאומי וההתפתחות הטכנולוגית גרמו לקשרים החברתיים בינינו להתחזק ולהתעלות מעל מדינות ותרבויות. העולם הפך לכפר גלובלי קטן. אולם אותה כלכלה שבנינו החלה להשפיע לרעה על היחסים בינינו. נראה כי הגולם קם על יוצרו. השיטה הכלכלית המבוססת על השאיפה למקסם רווח אישי, על תחרות אגרסיבית, אינדיבידואליזם וצריכה מוגזמת, גבתה קורבנות רבים ויצרה אי שוויון כלכלי וחברתי קיצוני בתוך מדינות ובמערכת הבינלאומית. מאות מיליונים חיים בחרפת רעב, אחרים ללא קורת גג או שירותי בריאות בסיסיים. רבים נוספים הפכו למובטלים ואיבדו תקווה.

ביכולות המפותחות של המין האנושי ובמשאבים של כדור הארץ יש כדי לתת מענה אופטימלי לצרכי קיום נורמלי, בלי שיישאר אפילו אדם

אחד בעולם ללא מזון, ללא קורת גג, או מתחת לקו העוני. המשבר העולמי והמחאות ברחבי העולם הם עדות לשינוי מחויב המציאות. שינוי שצריך להתרחש בראש ובראשונה בקשרי הגומלין בין בני האדם וכפועל יוצא מהם, גם במערכות החיים הכלכליות והחברתיות. היחס בין בני האדם והאינטראקציה החברתית צריכים לקבוע את אופי הכלכלה ולא להיפך.

תוצאות המשבר מורגשות בכל העולם ונוגעות בכל אחד מאיתנו. חוסר שיווי המשקל דורש כי נתאים את הכלכלה ליחסים החברתיים החדשים בינינו; ליחסים המבוססים על דאגה הדדית, אכפתיות, לכידות חברתית, התחשבות בצרכי הזולת וברווחת הכלל, היינו לערבות הדדית, כפי שמתבקש מהתלות ההדדית בינינו בעולם הגלובלי-אינטגרלי.

אם נפנים את העומק ואת המשמעות של אותה רשת קשרים הדוקים בינינו, נבין כי חוסר ההתאמה של הקשרים בינינו לאותה הרשת הוא המורגש בנו כמשבר, וכדי להתאים את עצמנו אליה עלינו להשתנות. חוקי הערבות ההדדית המניעים את המערכת העולמית הם החוקים שעלינו לאמץ גם ביחסים בינינו. הדאגה ההדדית, המעבר מההסתכלות הצרה רק על הצרכים של עצמי להסתכלות גם על צרכי הכלל, עומדים בבסיסו של עקרון הערבות ההדדית. סגירת הפער בין חוקי העולם הגלובלי-אינטגרלי, שאליו התפתחה האנושות בתהליך אבולוציוני טבעי, לבין אופיין של מערכות היחסים בינינו ומערכות החיים הכלכליות והחברתיות, תבטיח למין האנושי עתיד טוב, שפע, הרמוניה ויציבות כלכלית וחברתית.

הפתרון למשבר העולמי מתחיל אפוא בעבודה על ההתקשרות החדשה בינינו. רק כך נוכל לסגור את הפער.

תוכן עניינים מפורט

5.....	פתח דבר
7.....	מבנה הספר
9.....	חלק א - מהפכת הלב
11.....	עולם חדש
21.....	שורשי הערבות
22.....	המהפכן הראשון
24.....	משחק החיים
26.....	מיחידים לעם
28.....	ערבות כלל-עולמית
31.....	אנחנו והטבע
33.....	השלמה והדדיות
34.....	אוצרות הטבע ואיכות הסביבה
37.....	בדרך לאיזון
38.....	צירי לידה
43.....	הדרך המעשית
44.....	שינוי השיח הציבורי
45.....	כוחה של סביבה
48.....	טלוויזיה, אינטרנט ותקשורת בין-אישית
50.....	הסברה, מודעות והבראה
51.....	תעסוקה והכשרה
53.....	עקרונות החינוך
57.....	ביחד נאיץ את השינוי
58.....	מסע הפרסום של חיינו
61.....	צדק חברתי
63.....	כיצד מגיעים להסכמה?
65.....	התועלות מגישת הערבות ההדדית

חלק ב - בונים חברה חדשה.....69

71.....משבר והזדמנות

71.....חוקיות חדשה

72.....אין לאן לברוח

72.....בומרנג

73.....זמן השינויים האיכותיים

73.....פתרון משותף

74.....למה ומדוע?

75.....התפתחות טבעית

75.....הטבע אינו סובל חוסר איזון

76.....מהי התועלת שבאיחוד?

76.....ואפשר גם בלי רעב עולמי

76.....משהו גדול יותר מצעצועים

79.....סולידריות חברתית

79.....למה להם ולא לי?

79.....מהי ערבות הדדית?

80.....מהו שוויון?

81.....המתאגרף, המשקפופר והצדק החברתי

82.....סולם חדש

82.....מתי כבר

נספחים - פרסומים קודמים.....83

85.....העם צמא לערבות הדדית

93.....הדרך אל הצדק החברתי

99.....הצעה לוועדת טרכטנברג

105.....חינוך ילדים ברוח הערבות ההדדית

111.....בין מחאה חברתית למשבר כלכלי עולמי

הערות.....117

אודות תנועת "הערבות".....123

הערות

- 1 כך עולה ממחקר מקיף שנערך ב-27 מדינות באיחוד האירופי במשך שלוש שנים, ופורסם ב-4.9.11 באתר:
www.reuters.com/article/2011/09/04/us-europe-mental-illness-idUSTRE7832JJ20110904
- 2 פורסם ב-13.9.11 באתר: www.themarket.com/wallstreet/1.1471932
- 3 פורסם ב-26.6.11 באתר: www.themarket.com/wallstreet/1.660994
- 4 פורסם ב-7.10.11 באתר: www.themarket.com/wallstreet/1.1517960
- 5 דבריו של סטנלי פישר נלקחו מתוך כתבתו של איתן אבריאל ב"דה מרקר" (10.10.11): www.themarket.com/markets/1.1519821
- 6 פורסם ב-31.10.11 באתר: www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4141757,00.html
- 7 דבריו של איאן גולדין נלקחו מתוך כתבתו של איתי להט ב"כלכליסט" (14.07.11): www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3524272,00.html
- 8 מאמרו של סבר פלוצקר פורסם ב"דיעות אחרונות" ב-2.11.11, וכן באתר: www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4142857,00.html
- 9 פרופ' אנתוני גידנס, מדען חברה בריטי נודע, מגדיר את העולם החדש כ"עולם שהפתיע אותנו", "עולם שיצא מכלל שליטה". להרחבה, ראו אנתוני גידנס, "הגלובליזציה בראייה מפוקחת", בתוך: **מפנה – במה לענייני חברה**, גיליון מס' 32: www.kibbutz.org.il/mifne/articles/20010101_mefukahat.htm
- 10 המאמר פורסם ב-20.10.11, באתר: www.haokets.org
- 11 הלל צייטלין, אל"ף **בי"ת של היהדות**, ירושלים 1983, עמ' 49.

12 **בראשית יא, א.**

13 "כוונת הבריאה הייתה שיהיו כולם אגודה אחת... אבל מפני החטא נתקלקל העניין... והתיקון לזה התחיל בדור הפלגה... היינו שתחילה עשה פירוד בכלל המין האנושי בדור הפלגה... וגמר התיקון יהיה לעתיד שייעשו כולם אגודה אחת" (רבי שמואל בורנשטיין מסוכטשוב, פרשת "האזינו", **שם משמואל**, ירושלים תש"כ, עמ' רמא. להלן: בורנשטיין, שם משמואל).

14 הרב ברוך שלום אשלג, מאמר "לך לך מארצך", **כתבי רב"ש א**, ישראל 2008, עמ' 77. (להלן: הרב"ש, כתבי רב"ש).

15 חז"ל מדגישים כי אחד הדברים הבולטים שלימד אברהם היה להתבונן בזולת בעין טובה: "כל מי שיש בידו שלושה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו... עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה" (**מסכת אבות**, פרק ה, יט).

16 **תלמוד בבלי**, קידושין ע, ע"ב.

17 מובא בשם הבעל שם טוב, מייסד תנועת החסידות, בספר **מאור עיניים**, תחילת פרשת "חוקת". ובענין "ואהבת לרעך כמוך" וגמילות חסדים אצל אברהם כדאי לעיין גם בדבריו הבאים של הרמב"ם: "גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך. כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך... שכר הלוויה מרובה מן הכול והוא החוק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה. מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותן ומלווה אותן" (הרמב"ם, **משנה תורה**, ספר שופטים, הלכות אבל, פרק יד, א-ב).

18 "מי שהוא עובד ביותר מרץ, המצבים האלו יכולים להיות בכל שעה ושעה, המצבים משתנים אצלו... וזהו מה שאמרו חז"ל 'יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום'" (הרב"ש, מאמר "ויתרוצצו הבנים בקרבה", **כתבי רב"ש א**, עמ' 87-88).

19 הרב יהודה לייב הלוי אשלג ("בעל הסולם"), מחבר פירוש "הסולם" לספר הזוהר, מאמר "החירות", **כתבי בעל הסולם**, ישראל 2009, עמ' 426. (להלן: אשלג, כתבי בעל הסולם).

20 **בראשית יב**, ה, פירוש רש"י.

21 פרקי דרבי אליעזר, פרק כד.

22 בראשית רבה יד, ו.

23 הרמב"ם, **משנה תורה**, ספר המדע, הלכות ע"ז, יג.

24 שם, יד.

- 25 הרב אברהם יצחק הכהן קוק (הראי"ה קוק), **עין איה**, ברכות א, ירושלים תשנ"ה, עמ' 72.
- 26 "התקבצו אליו קהילה גדולה שנקראו 'אנשי בית אברהם', והיה הדבר הולך וגדול עד שנעשה קהל עדת ישראל" (בורנשטיין, **שם משמואל**, עמ' רמא).
- 27 ראו פירוש רש"י ל**בראשית** לו, יז: "נסעו מזה - הסיעו עצמם מן האחוה". ומוסיף הרב"ש: "הסיעו עצמן מן האחוה, היינו שאינם רוצים להתחבר עמך. וזה גרם בסופו של דבר, שעם ישראל נכנסו לגלות מצרים" (הרב"ש, מאמר "אהבת חברים", **כתבי רב"ש א**, עמ' 14).
- 28 "שורש הקבלה שבאדם, הנקרא אהבה עצמית, הוא בחינת מצרים" (הרב"ש, מאמר "וכאשר יענו אותי", **כתבי רב"ש א**, עמ' 110).
- 29 **שמות ב**, יא.
- 30 **שמות ב**, יג.
- 31 הרמב"ם, **משנה תורה**, ספר המדע, הלכות ע"ז, טז-יז.
- 32 **שמות רבה א**, כז.
- 33 **שמות רבה ב**, ב.
- 34 **תלמוד בבלי**, שבת פט, ע"א. להרחבה, ראו הרב"ש, מאמר "הר סיני", **כתבי רב"ש ג**, עמ' 2093.
- 35 הראי"ה קוק, **חדריו**, אלול תשס"ב, עמ' קצח.
- 36 אשלג, מאמר "הערבות", כד, **כתבי בעל הסולם**, עמ' 395.
- 37 **ספר הזוהר עם פירוש "הסולם"**, פרשת "שמות", רפח.
- 38 דבריו של סטף ורטהיימר מצוטטים מתוך ראיון שנתן לכרמית ספיר ויץ מ"מעריב" (2.8.11): www.nrg.co.il/online/1/ART2/266/207.html?hp=1&loc=3
- 39 אהרון דוד גורדון, בתוך: אברהם שפירא, **אור החיים ביום הקטנות**, תל אביב 1996, עמ' 210.
- 40 אליס קלפרייס, *The New Quotable Einstein*, ארה"ב: הוצאת אוניברסיטת פרינסטון, 2005, עמ' 206.
- 41 אליזבת סאטוריס, "הביולוגיה של הגלובליזציה", בתוך: **פרספקטיבות של עסקים ושינוי חברתי**, ספטמבר 1997.
- 42 וורנר הייזנברג, מצוטט על ידי רות ננדה אנשן בתוך: **ביוגרפיה של רעיון** (ארה"ב: מוייר בל, 1987), עמ' 224.

- 43 פורסם ב-19.5.11 באתר:
rspb.royalsocietypublishing.org/content/early/2011/06/07/rspb.2011.1006
- 44 פורסם ב-12.8.11 באתר:
www.sciencemag.org/content/333/6044/828.summary
- 45 סוכנות האנרגיה הבינלאומית (IEA) מעריכה שהביקוש העולמי לאנרגיה צפוי לזנק ב-40% עד שנת 2035, וכי האנרגיה בעולם עלולה להפוך ליקרה ומוהמת מאוד. התחזית השנתית של ה-IEA פורסמה ב-9.11.11 באתר:
www.themarket.com/wallstreet/1.1562370
- 46 דבריו של ד"ר פאטי בירול לקוחים מתוך כתבתו של הראל עילם ב"כלכליסט" (10.11.11):
www.calcalist.co.il/world/articles/0,7340,L-3551451,00.html
- 47 להרחבה, ראו:
www.worldwildlife.org/what/globalmarkets/fishing/whyitmatters.html
- 48 להרחבה, ראו:
www.guardian.co.uk/environment/2007/aug/31/climatechange.food
- 49 פורסם ב-6.5.11 באתר:
www.cnsnews.com/news/article/hillary-clinton-raises-alarm-rising-food-prices
- 50 פורסם ב-13.5.11 באתר:
www.business.blogs.cnn.com/2011/05/13/30-of-all-worlds-food-goes-to-waste/?hpt=C2
- 51 דבריו של מישל קמדסו מצוטטים מתוך כתבתו של אשר שכטר ב"דה-מרקר" (1.11.11):
www.themarket.com/wallstreet/1.1536345
- 52 פרופ' דן כהן, "מה היא אקולוגיה", **מבוא לאקולוגיה: חיים בסביבתם**, ישראל 1987, עמ' 11.
- 53 "באות המדות השונות של הייסורים, למרק את הכרח הפיתוח. ואם ירצה המרגיש, וביחוד מי שכבר בא לידי מידה של חופש ובחירה עצמית לעמוד על עמדו, יסובוהו יסורים גדולים אשר יכריחוהו להיפטר מהם" (הראי"ה קוק, **לדרך הקדש**, לא). להרחבה בעניין שתי האפשרויות העומדות בפנינו והשלכותיהן, ראו אשלג, "כתבי הדור האחרון", **כתבי בעל הסולם**, עמ' 815.
- 54 ראו לדוגמה את דבריו של הראי"ה קוק בעניין זה: "רק כשנהיה מה שאנו צריכים להיות, תשוב להאנושיות הסגולה העליונה... וממילא תתרומם כולה ובגאון תכיר את האושר שלה" (הראי"ה קוק, **אורות**, ירושלים תשנ"ג, עמ' קנה).

- 55 שמואל הוגו ברגמן, **השמים והארץ**, תל אביב 1969, עמ' נא.
- 56 זאב ז'בוטינסקי, "בעיות מעמדיות", ראזסוויט, 1927; **כתבים**, כרך "בדרך למדינה", עמ' 174-175.
- 57 להרחבה ראו: **ספר הזוהר עם פירוש "הסולם"**, פרשת "ויחי", תיב; **תיקוני זוהר**, תיקון ל, ד"ה "נתיב תנינא"; אשלג, "הקדמה לספר הזוהר", סעיפים סו-עא, **כתבי בעל הסולם**, עמ' 450-453.
- 58 הראי"ה קוק, **עין איה**, שבת ב, ירושלים תש"ס, עמ' 98-99.
- 59 הראי"ה קוק, **אוצרות הראי"ה ד**, מהדורה ראשונה, עמ' 25.
- 60 ניקולס כריסטאקיס וג'יימס פאולר, **מחוברים**, תל אביב 2011, הוצאת מטר, עמ' 12.
- 61 הניסוי שעקב אחר פעילות המוח בזמן יצירת זיכרונות שווא, נערך על ידי פרופ' ידן דודאי ומיכה אדלסון ממכון ויצמן, ביחד עם פרופ' ריימונד דולן וד"ר טלי שרות מהיוניברסיטי קולג' בלונדון. להרחבה, ראו "זיכרון דברים", בתוך: **המכון, חדשות מדע בשפה יידידותית**, גיליון 64, ספטמבר 2011.
- 62 אריך פרום, **אמנות האהבה**, לוד 2001, עמ' 21.
- 63 מרטין בובר, "חינוך ובחינת עולם", עם ועולם, ירושלים 1961, עמ' 220.
- 64 דבריה של ד"ר רננה פרס לקוחים מכתבתה של אפרת נוימן ב"דה-מורקר" (22.9.11):
www.themarker.com/markerweek/1.1480608
- 65 דבריו של פרופ' כריסטאקיס נלקחו מראיון למוסף "כלכליסט" (25.3.10) שנערך על ידי איתי להט ודן שוחט. הנתונים מבוססים על מעקב שנערך במשך 32 שנה אחר כ-12 אלף תושבי העיר האמריקאית פרמינגהם:
www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3399712,00.html
- 66 פרופ' כריסטאקיס מסביר זאת בהרצאה מיוחדת שהוזמן להעביר במיזם ההרצאות הבינלאומי "TED". לצפייה בהרצאתו: www.ted.com/talks/nicholas_christakis_the_hidden_influence_of_social_networks.html
- 67 פורסם ב-26.9.11 באתר: www.themarker.com/wallstreet/1.1484076
- 68 הנתונים פורסמו ב-16.9.11 באתר: www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4123200,00.html
- וכן ב-31.10.11 באתר: www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000693618

- 69 אולריך בק, **עולם חדש ויפה: מודל של חברה אזרחית**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב 2002.
- 70 להרחבה, ראו מאמר *The Earth Is Full* מאת תומס פרידמן, הפרשן הבכיר של ה"ניו יורק טיימס" (7.6.11):
www.nytimes.com/2011/06/08/opinion/08friedman.html?_r=4&ref=opinion
- 71 תוצאות מחקרם של המדענים ממכון המחקר האקדמי לרשתות חברתיות-קוגניטיביות בפוליטכניון RPI בניו יורק, פורסמו ב-26.7.11 באתר:
www.scnarc.rpi.edu/content/minority-rules-scientists-discover-tipping-point-spread-ideas
- 72 ראו לדוגמה גם את מחקרו של פרופ' אלברט-לסלו ברבאשי. הני"ל, **קישורים: המדע החדש של הרשתות**, למשכל, תל אביב 2004.
- 73 דוד בן גוריון, "מהפכת הרוח", בתוך: **חזון ודרך**, כרך ראשון, 1951, עמ' 31-34.
- 74 דבריו של בועז שוורץ, מנכ"ל הנציגות של דויטשה בנק בישראל, נאמרו בפאנל מיוחד שכינסו העיתון הכלכלי "גלובס" ואיגוד הבנקים הזרים בארץ. בפאנל השתתפו מנהלי בנקים זרים בישראל, ומטרת כינוסו הייתה לראות כיצד הם נערכים למשבר הנוכחי. את סיכום הדברים ניתן לראות בכתבתה של אפרת פרץ (18.10.11) באתר "גלובס":
www.globes.co.il/news/article.aspx?quid=1057,u1319062129813&did=1000691044
- 75 דבריו של פרופ' שטיגליץ לקוחים מכתבתו של תומר זלצר ב"כלכליסט" (28.8.11):
www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3529472,00.html
- 76 דבריו של סטנלי פישר נאמרו בריאיון ל-CNBC, ב-26.8.11. פורסמו באתר:
www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000676993
- 77 ארקס האל, בלומר קטרין (1985) "הפסיכולוגיה של עלות שקועה". בתוך: **התנהגות ארגונית ותהליך קבלת החלטות**, 140-124:35.
- 78 פרופ' אייל וינטר, "הטייקון החברתי". בתוך: **הערבות**, גיליון מס' 1, ספטמבר 2011.

אודות תנועת "הערבות"

תנועת "הערבות" היא תנועה חינוכית-חברתית, שהציבה לה למטרה להעלות את חשיבות ערך הערבות ההדדית בקרב עם ישראל ובאנושות כולה. היא הוקמה על ידי ארגון "קבלה לעם" העולמי, כדי להביא להכרה בסיבות לקיומו של המשבר המקיף את כל תחומי חיינו, ולהציע דרכים לפתרוננו. בתנועת "הערבות" פעילים אזרחים מכל שכבות האוכלוסייה - גברים, נשים ובני נוער מכל המגזרים והמעמדות השונים בחברה, ללא הבדל מין, דת וגזע.

על מפעליה נמנים: אתר הערבות (www.arvut.org), ערוץ הערבות (arvut.org/live) וקבוצת "הערבות" בפייסבוק; פרויקט "השולחן העגול" שמתקיים ברחבי הארץ והעולם מדי שבוע, מעגלי שיח, פעילויות חינוך שונות והוצאתו לאור ב-300,000 עותקים של עיתון "הערבות".

בימים שבהם מתקיים דיון חברתי מבורך על אופייה של החברה הישראלית, כולנו נדרשים לגשת אליו מתוך אחדות. תנועת "הערבות" קבעה לה למטרה לחזק את האחדות הזו אל מול האתגרים המורכבים הניצבים בפני החברה הישראלית.

לתפיסתנו, שינוי חברתי יכול לצמוח רק מלמטה, תוך שינוי ערכי בקרב מסה קריטית של אנשים, ובעקבותיה בדעת הקהל כולו. אנו מזמינים אותך, ואותך, לקחת חלק פעיל בשינוי, כי **העם צמא לערבות הדדית**.

ת.ד. 3227 פתח תקווה, 49513 | טל' 1-700-707-200

